

МЭММЭДКЭРИМ ГУЛИЈЕВ



**ОНУН
МУСИГИСИ**

АРХИВ

1997

986

W

Щ 31
Г 82

МƏММƏДКƏРИМ ГУЛИЈЕВ

Бейнəлхалг Мүһəндислик Академијасынын мүхбир
үзвү, техника елмлəри доктору, профессор

M. P. 68794
A. D. Hiyablanov adına
akad. B. D. Budayevovun
yuzen 2000. yilini

ОНУН МУСИГИСИ

Азәрбајҹан елминин
кəрнелли кувейтҹеси,
мудрик директор в ҹеттиҹел
алии
осог ардуҹел

Азерб. Госул. Республ.
БИБЛИОТ.
М. Ф. АХУНДОВА

БАКЫ
КӘНЧЛИК
1997

23 декабрь 1999-ҹыл
Мүһəндисл. Акад.

65436

АРХИВ

Аз
С₉₂

Редактор:

Агшин Әлизадә
Азәрбајчан халг артисти, Дөвләт
мүкафаты лауреаты, профессор

М. Гулијев. Оун мусигиси.

С₉₂ Бакы. 1997. 76 сәһ.

Китабчада көркәмли мәдәнијјәт хадими, чохла нүфузлу ад вә мүкафатлара лајиг көрүлмүш бөјүк бәстәкар Гара Гарајевин һәјат вә јарадычылығындан, онун мусигисинин бәшәрилији вә халгымыз гаршысындакы хидмәтләриндән, еләчә дә хатирәсинин әбәдиләшдирилмәси мәсәләләриндән бәһс едилир.

Китабча кениш охучу күтләләри үчүн нәзәрдә тутулур.

С 140102.0000
М653(07)97

Аз

© Кәнчлик, 1997

ISBN 5 - 8020 - 1325 - 7

Узун мүддәт партија вә дөвләт органларында фәалијјәт көстәрмиш, Азәрбајчан Али Советинин депутаты вә Дәвәчи рајон партија комитәсинин биринчи катиби олмуш унудулмаз гардашым

ТӘФСИР ГУЛИЈЕВИН

әзиз хатирәсинә

Мүәллиф

ӨН СӨЗ

Бу китабча танынмыш бәстәкар, көркәмли мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадими вә нәһәјәт, елә бөјүк шәхсијјәтин һәјат вә јарадычылығына һәср едилмишдир ки, онун мусигисинин инчәликләрини кениш күтләләр үчүн ачыгламаг, милли мәдәнијјәтимизин вә инчәсәнәтин инкишафындакы ролуну тамамилә ишыгландырмаг, үмумијјәтлә, һәјатда мараг даирәсини бүтөвлүклә әһәтә етмәк демәк олар ки, мүмкүн дејилдир.

Даһи Азәрбајчан бәстәкары, совет мусигисинин классики Гара Гарајев мусиги тарихиндә силинмәз из бурахмышдыр. Онун мусигиси бүтүн бәшәријјәтә мәхсусдур, башга сөзлә десәк, бүтүн инсанларын гәлбинә јол тапа билир вә она көрә дә һамы тәрәфиндән севилир.

Китабын мүәллифи унудулмаз сәнәткарымызын јарадычылығыны мүәјјән бахымдан тәһлил етмәјә, онун мусиги мәдәнијјәтинин,

еләчә дә республикамызда мусиги тәһсиленин инкишафындакы хидмәтләрини لازымы сәвиј-јәдә гижмәтләндирмәјә, үмумијјәтлә, дүнја шөһ-рәтли бәстәкарымызын бөјүклүјүнү ачыгламаға мывәффәг олмушдур.

Мән Гара Әбүлфәз оғлуну чоҳдан таны-јырам вә узун илләр әрзиндә онунла достлуг мүнәсибәтләриндә олмағымла фәхр едирәм. Гара Гарајевин шөхсијјәти јарадычылыг бахы-мындан һәмишә динамик олмушдур вә мән она чатмаг арзусу илә јашамышам. Бөјүк бәстәка-рын портретини јарадаркән онун јүксәк јарады-чылыг руһуну, кәләчәјә тушланан дүјүларыны әкс етдирмәјә чалышмышам.

Китабчанын мүүллифи һагтында да бир нечә сөз демәк истәрдим. Бејнәлхалг мүнән-дислик академијасынын мұхбир үзвү, техника елмләри доктору, ССРИ ихтирачысы, академик Јусиф Мәммәдәлијев мұкафаты лауреаты, про-фессор Мәммәдкәрим Гулијев кениш дүнјакө-рүшә малик танынмыш алимдир. Онун моног-рафијалары Бакы вә Москва шөһәрләриндә нәшр олунмуш, елми мәгаләләри исә мұхтәлиф дилләрдә дүнјанын демәк олар ки, бүтүн гит'әләриндә чап едилмишдир. Алимин елми нәтичәләри һагтында мүсбәт рә'ј верәнләр арасында ССРИ ЕА вә башга акаделијаларын һәгиги вә мұхбир үзвләри, Ленин вә ССРИ Дөвләт мұкафатлары лауреатлары да аз дејилдир. Мәним үчүн М.Гулијевин мусиги, поезија вә инчәсәнәт һагтындакы фикирләри мараглыдыр. Көркәмли алим, еләчә дә мусиги вә поезија илә әлагәдар көзәл мәгаләләрин

мүүллифи олан Мәммәдкәрим Гулијев рәссам-ларын әсәрләрини дә гижмәтләндирмәји бача-дыр. Сөһбәт әснасында мә'лум олду ки, о, Ер-митажда, Рус музејиндә, Третјаков галерејасын-да вә башга музејләрдә олмушдур. Авропа рәс-самларындан Рембранта, Рубенсә үстүнлүк ве-рир, Микајыл Абдуллајев, Тоғрул Нәриманбә-јов, Асәф Чәфәров вә башга рәссамларымызын әсәрләрини хошлајыр.

Мәммәдкәрим Гулијевин бөјүк достум Гара Гарајевә һәср едилмиш «Онун мусигиси» китабынын ишыг үзү көрмәси мәни чоҳ севин-дирир. Шүбһә етмирәм ки, бу китаб даһи Гара Гарајевин һәјат вә јарадычылығына һәср едил-миш әсәрләр арасында өз лајигли јерини тута-чагдыр.

ТАҒИР САЛАҒОВ

Русија Бәдаје академијасынын академики вә рәјасәт һеј'әтинин үзвү, Франса Бәдаје академијасынын фәхри үзвү, ССРИ вә Азәрбајчан халг рәссамы, ССРИ вә Азәрбајчан Дөвләт мұкафатлары лауреа-ты, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы

ГАРА ГАРАЈЕВ ЊАГТЫНДА

Азербайжан Елмлер Академијасы Кибернетика институтунун лабораторија мүдири, техника елмлери доктору Мәммәдкәрим Гулијев моделләшдирмә сәһәсиндә танынмыш алимләрдәндир. Мәммәдкәрим мүәллим жүздән артыг елми әсәрин мүәллифидир ки, бунларын ичәрисиндә Москвада вә Бақыда нәшр едилмиш бир нечә монографијаны, ихтиралар үчүн мүәллифлик шәһадәтнамәләрини, мәркәзи мөтбуатда дәрч едилмиш елми мөгаләләри кәстәрмәк олар. Онун әсәрләри инкилис, франсыз, маچار, алман вә испан дилләринә тәрчүмә олунмуш вә дүнјанын бир сыра өлкәләриндә, о чүмләдән Канада, Мексика, Маचारыстан, Франса, Тунис, Түркијә, Алманија Федератив Республикасы вә Бөјүк Британијада чап едилмишдир. О, республикамызын дөври мөтбуатында елмә даир мараглы материалларла чыхыш едир, мусиги, поезија вә үмумијјәтлә, инчәсәнәтә кениш мараг кәстәрир. Ашағыда Мәммәдкәрим мүәллимин бөјүк бәстәкарымыз Гара Гарајевин јарадычылығы һагтында хатирә вә дүшүнчәләри илә әлагәдар јазысы тәгдим едилир. Мәним фикримчә, бу јазы тәкчә мусиги илә марагланан кениш күтләләр үчүн дејил, еләчә дә пешәкар мусигичиләр үчүн дә мүәјјән әһәмијјәт кәсб едир.

ТОФИГ ГУЛИЈЕВ,

Азербайжан Бәстәкарлар Иттифагынын сәдри, республиканын халг артисти

Совет мусигисинин классики, даһи Азербайжан бәстәкары Гара Гарајев халгымызын

ијирминчи әсрдә јетишдирдији ән гүдрәтли вә ләјагәтли сәнәткарлардандыр. Онун ады дүнјанын мүхтәлиф јерләриндә мусигисевәрләр тәрәфиндән һөрмәтлә јад едилир, әсәрләри бир сыра гит'әләрин концерт салонларында мүвәф-фәгијјәтлә сәсләнир.

Гара Гарајевин јарадычылығы һагтында фикир сөјләмәк, јазы јазмаг нә гәдәр шәрәфлидирсә, бир о гәдәр дә мәс'улијјәтлидир.

Мән Гарајев јарадычылығынын мөһкәм вурғунујам. Һәлә орта мәктәбдә охудуғум илләрдә Гара Гарајевин мәшһур «Марш»ыны бөјүк һөвәслә динләрдим. О вахтлар бу марш ән бөјүк тәнтәнәләрдә сәсләнәрди. Москвада авиасија бајрамларында, Бақыда кечирилән тәнтәнәли шәнликләрдә онун чалынмасыг бајрама хүсуси рөвнәг верәрди. Бу маршда мәни мәфтун едән әзәмәтин, вугарын миллилик илә үзви сурәтдә говушмасыдыр. Сонралар Гара Гарајевин «Бир мөһәлләли ики оғлан», «Хәзәр дәнизчиләри һагтында дастан» филмләринә бәстәләдији мусиги дилимизин әзбәри олмушду. Гара Гарајев јарадычылығына хас олан рәнкарәнклик, универсаллыг, мусигинин демәк олар ки, бүтүн жанрларында кәзәл әсәрләр јаратмаг габиллијјәти артыг, о вахтлар өзүнү бирузә верирди.

Мән Гарајев мусигиси илә әсасән Азербайжанын сәрһәдләриндән кәнарда таныш олмушам. 1957-чи илдә М.Әзизбәјов адына Азербайжан Сәнаје институтунун тәләбәси олдуғум вахт бизим групун тәләбәләрини Кијев шәһәринә кәндәрмишдиләр. Һәмин илдә јазычы Всеволод

Вишневскинин «Никбин фачиә» әсәри әсасында экранлашдырылмыш ејниадлы филм нүмајиш етдирилди вә бу кијевлиләрин бөјүк маарағына сәбәб олмушду. Бу филм мұһарибәдән сонрақы совет киносунун инчиләриндән сајылыр. Филмин мусигисини Гара Гарајев јазмышды. Филмдә сәсләнән јүрүш маршы, матрос валсы вә башга мусиги һиссәләри инсаны валәһ едир.

Мә'лумдур ки, Гара Гарајев ијирмидән артыг кинофилмә мусиги бәстәләмишдир. Онун киноја јаздығы мусиги һеч дә садәчә олараг мүшәјәтедичи характер дашымыр, чәрәјан едән һадисәләрин габарыг шәкилдә әкс етдирилмәсинә көмәк едир, режиссор фикринин тамаманмасына хидмәт көстәрир. Гарајевин кино мусигисинин даһа бир хүсусијјәтини дә гејд етмәк истәрдим. Бу мусиги һәм дә мүстәгил сәсләнә билир. Мәсәлән, һеч дә тәсадүфи дејилдир ки, онун режиссор Григори Козинтсевин «Дон Кихот» филминә бәстәләдији мусиги әсасында јаздығы симфоник гравүрләр индинин өзүндә дә Европанын бир сыра концерт салонларында мүвәффәгијјәтлә ифа олунур. Һәмин фикри Гарајевин «Хәзәр дәнизчиләри һаггында дастан» вә башга филмләрә јаздығы мусиги һаггында да демәк олар.

1957-чи илин декабр ајында бир нечә ајлыға охудуғум институтдан Ленинград шәһәринә көндәрилмишдим. Бу вахт Ленинградын театр һәјатында бөјүк чанланма вар иди. Киров адына Опера вә Балет театрында Гара Гарајевин «Илдырымлы јолларла» балетини тамаша-

ја һазырламаг үчүн гызғын ишләр кедирди. Һәмин балетин илк тамашасы 1958-чи ил январын 4-дә олду. Тамашадан сонра «Ленинградскаја правда» гәзетиндә әсәрин дирижору Едуард Грикуровун бөјүк мәгаләси дәрч едилмишди. Һәмин мәгаләдә балетин мусигиси дә, онун тамашаја гојулмасы илә әлагәдар олараг апарылмыш тәртибат ишләри дә чох јүксәк гүјмәтләндирилди. Мән бу балетдән хәбәрсиз идим. Мәгаләни охудугдан сонра балетә бахмаг гәрарына кәлдим. Бөјүк чәтинликлә онун, әкәр сәһв етмирәмсә, 18 январда көстәрилән икинчи тамашасына билет тапмаға мүвәффәг олдум. Бу балет Чәнуби Африка јазычысы Питер Абраһамсын ејниадлы әсәри әсасында јазылмышды. Тамашада чәрәјан едән һадисәләрлә даһа дәриндән таныш олмаг мәгсәдилә Питер Абраһамсын һәмин әсәрини охудум. Әсәр китабча шәклиндә бурахылыб. Гејд етмәлијәм ки, Африкада јашајан рәнкли әһалинин өз азадлығы уғрунда апардығы мүбаризәсиндән бәһс едән бу әсәр мөвзу нөгтеји-нәзәриндән чох актуал мәсәләләрә һәср едилмишдир. Лакин һадисәләри гәләмә алмаг бахымындан јанашылдыгда, бу әсәр һеч дә күчлү тә'сир бағышламыр, бир сыра образлар сөнүк верилмишдир. Үмумијјәтлә, әсәрдә гејри-тәкмиллик нәзәрә чаршыр. Бүтүн бунлар балетин либреттосуну јазан Јури Слонимскинин үзәринә, јә'гин ки, бөјүк мәс'улијјәт гојмушду.

Мә'лумдур ки, балет әсәри бир нечә сәнәтқарын биркә әмәјинин мәһсулу кими һасил олур. Бурада бәстәкарла јанашы, либретто јаз-

нын, хореографын, рәссамын, режиссорун вә башга сәнәткарларын да күчлү сә'ји төләб едилр. Бүтүн бу мүтәхәссисләрин јекдил е'тирафына көрә, «Једди көзәл» балетиндә олдуғу кими, «Илдырымлы јолларла» балетиндә дә мусиги өндә кедир. Бу барәдә танынмыш совет балет либретточусу, ленинградлы инчәсәнәтшүнас Јури Слонимски јазыр: ««Илдырымлы јолларла» балети Гарајевә мәхсусдур... Әкәр бу күн - онун илк тамашасындан хејли илләр кечдији вахта - әсәр чохла театрларын сәһнәләриндә көстәрилирсә, бу әсасән бәстәкарын хидмәтидир».

Сонралар «Илдырымлы јолларла» балетинә 1962-чи илин әввәлләриндә ССРИ Дөвләт Академик Бөјүк театрынын сәһнәсиндә бахмышам. Һәмин илләрдә мән Москвада аспирантурада охујурдум. Тамашаја көркәмли совет дирижору, ССРИ Дөвләт симфоник оркестринин баш дирижору Јевкени Светланов дирижорлуг едирди. Һеч јадымдан чыхмаз. Тамаша гуртаран кими, салонда иштирак едән Никита Серкејевич Хрушшов балетин јарадычы һеј'әтини тәхминән он беш дегигә мүддәтиндә әл чалмагла алгышлады. Мән вә тамашада иштирак едән аспирант јолдашым Набир Дағкәсәмәнли чох мәннун һалда евә гајытдыг. Әлбәттә, бу һадисә тәкчә Г.Гарајевин мүвәффәгијјәти дејил, бүтүн Азәрбајҗан мусиги инчәсәнәтинин төнтәнәси иди. «Илдырымлы јолларла» балетинә М.Ф. Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Академик Опера вә Балет театрынын сәһнәсиндә дә тамаша етмишәм. 8 мај 1976-чы

илдә бахдығым һәмин тамашаны республикамызын халг артистләри Рәфигә Ахундова вә Мәгсуд Мәммәдов һазырламышдылар. Гејд етмәлијәм ки, һәмин балетин Бақыда гојулушу һәм мусиги вә һәм дә тәртибат бахымындан онун Ленинград вә Москва гојулушларындан хејли фәргләнирди.

Бир факты да гејд етмәк истәјирәм. Кениш мусиги ичтимаијјәтинин рәғбәтини газанмыш вә Ленин мүкафатына лајиг көрүлмүш «Илдырымлы јолларла» балети узун мүддәтдир ки, ССРИ Дөвләт Академик Бөјүк театрын репертуарында јохдур. Бу, бир чохларында һејрәт доғурур. Бунунла әлагәдар ССРИ халг артисти, Ленин мүкафаты лауреаты Јевкени Светланов јазыр: «Илдырымлы јолларла» балетинин Бөјүк театрын репертуарындан сәбәбсиз јоха чыхмасы илә әлагәдар олараг, мә'јуслуг, тәәччүб вә тәәссүф һиссләримини бир даһа ифадә етмәјә билмәрәм».

Мәнә елә кәлир ки, республикамызын әлагәдар тәшкилатлары бу мәсәлә илә тәфсиләти илә марағланачаг вә мүасирлијини сахлајан һәмин балетин Бөјүк театрын сәһнәсиндә јенидән бәрпа едилмәси үчүн сә'ј көстәрәчәкләр.

1965-чи илдә Москвада намизәдлик дисертасијасыны мүдафиә етдикдән сонра Бақыја гајытдым. Гара Гарајевин јарадычылығына марағым даһа да артмышды, онун јени әсәрләрини сәбрсизликлә көзләјирдим. Бақыда өз институтумузда бир нечә ил ишләдикдән сонра Азәрбајҗан Елмләр Академијасы Рәјасәт һеј'ә-



Таһир Салаһов вә Гара Гарајев. 1966

тинин гәрары илә 1975-чи илдә докторлуг диссертасијасыны баша чатдырмаг үчүн Москваја бир нечә ил мүддәтинә е'зам едилдим. Һәмим илләрдә Азәрбајчан мәдәнијјәти вә инчәсәнәти илә әлагәдар олараг Москвада кечирилән тәдбирләрин демәк олар ки, әксәријјәтиндә иштирак етмишәм. Белә тәдбирләр дедиклә, мән көркәмли шаиримиз Сәмәд Вурғунун 29 нојабр 1976-чи илдә ССРИ Дөвләт Академик Бөјүк театрында кечирилән 70 иллик јубилејини, өлмәз бәстәкарымыз Үзејир Һачыбәјовун 28 нојабр 1975-чи илдә Иттифаглар Евинин Сүтунлу салонунда 90 јашынын гејд едилмәси илә әлагәдар олан тәдбирләри вә с. нәзәрдә тутурам.

Мән Гара Гарајевин дөфәләрлә радио васитәсилә сәсини ешитсәм дә, телевизор васитәсилә онун чыхышларына гулаг ассам да, өзүнү һеч вахт көрмәмишдим. Бу хошбәхтлик мәнә Үзејир бәјин јухарыда адыны чәкдијим мәчлисиндә нәсиб олду. Јубилеј кечәсини ССРИ Бәстәкарлар Иттифагы идарә һеј'әтинин сәдри Тихон Хренников ачды. Биринчи чәркәдә Хренниковун солунда танынмыш совет бәстәкары Арам Һачатурјан, Азәрбајчан Коммунист партијасынын биринчи катиби һејдәр Әлијев, республика Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин сәдри Гурбан Хәлилов вә башга дөвләт хадимләримиз, сағында исә Гара Гарајев, Рәшид Бейбудов вә диқәр јолдашлар әјләшмишдиләр. Мә'рузә илә Гарајев чыхыш етди. Мә'рузә сөзүн әсл мә'насында ә'ла јазылмышды вә Гарајев онун мәзмунуну өзүнә хас олан еһтирасла тамашачылара чатдырды.

Гарајев Үзејир бәјин мусигисиндән елә көзәл данышырды ки, адам лап валеһ олурду. Гарајевин натиглијиндән бәһс едән мусигишүнас Аида Тағызадә јазыр: «Мән елә бир шәхс танымырам ки, о, мусиги һагтында белә инандырычы, чәсарәтлә вә ән башлычасы иә информатив, дәрин мә'налы данышмағы бачарсын». Мән дејәрдим ки, һәмин кечә һәм дә Үзејир һачыбәјов тәрәфиндән әсасы гојулмуш Азәрбајҗан Бәстәкарлыг Мәктәбинин тәнтә-нәси иди. Һеч дә тәсадүфи дејилдир ки, кечәдә чыхыш едән Хачатурјан Азәрбајҗан бәстәкарларынын сон илләрдәки мүвәффәғијјәтләриндән данышды, Гарајев јарадычылығынын муәсир мусиги мэдәнијјәтинин сон наилијјәтләри илә сәсләшмәсини гејд етди. 1979-чу ил јанварын 16-сында мән Пенза шәһәриндә елми мә'рузә илә чыхыш етмәли идим. Јанварын 18-дә иә Москвада Дөвләт Оперетта театрында Гара Гарајевин «Чылғын гасконијалы» әсәри тамашаја гојулачагды. Е. Ростанын әсәрләринин мотивләри үзрә П. Градовун јаздығы бу пјесдә франсыз шаири Сирано де Бержеракын һәјатындан бәһс едилир. Пензада һесаблајычы машынлар үзрә Елми-тәдгигат институтунда чыхыш етдикдән сонра, тезликлә Москваја гајыгдым вә «Чылғын гасконијалы» әсәринә тамаша етдим. Хошбәхтликдән елә кәтирмишди ки, мәним билетим биринчи чәркәјә иди. Икинчи чәркәдә иә республикамызын мэдәнијјәт назири мәрһум Закир Бағыров, һәмин назирлијин мәс'ул ишчиси Давуд Гәдимов вә башга јолдашлар әјләш-

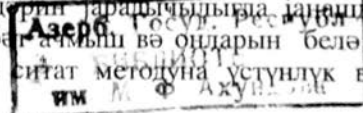
мишдиләр. Сәһнә чох јахшы көрүнүрдү, мукалимәләр ајдын ешидилирди. Мән илк нөвбәдә «Чылғын гасконијалы» әсәринин жанры һагтында сөһбәт ачмаг истәјирәм. Индинин өзүнә гәдәр бу әсәрин һансы жанрда јазылдығы һагда гәрарлашмыш фикир јохдур. Буна «романтик мусигили комедија», «мүзикл», еләчә дә башга жанр дејәнләр дә вар. Бу барәдә москвалы мусигишүнас Владимир Зак јазыр: «Гарајевин партитурасы ади шән опереттадан кәскин фәргләнир. Јәгин ки, бу мүзикл дә дејил. Бурада опера да дахил олмагла мүхтәлиф театр жанрларынын хүсусијјәтләри новаторчасына бирләшдирилир». Тамаша гуртарандан сонра Закир мүәллим, Давуд мүәллим вә мән мейманханаја доғру јолландыг. Бир гәдәр кәзишдик, әсәр һагтында сөһбәтләри давам етдирдик. Мән Закир Бағыровдан һәмин әсәрин Бакыда гојлушу перспективләри һагтында сорушдум. Закир мүәллим билдирди ки, бу әсәри Азәрбајҗан Дөвләт Мусигили Комедија театрынын сәһнәсиндә тамашаја гоја билмәрик, чүнки һәмин театрда мувафиг актјор ансамблы јохдур. Һәмин әсәри Опера вә Балет театрымызын сәһнәсиндә тамашаја гојмаг саһәсиндә чәһдләр көстөрмәк олар. Чох тәәссүф олсун ки, индијә гәдәр Азәрбајҗан театр һәвәскарлары һәмин әсәрин Бакыда тамашасыны көрмәјибләр. О әрәфәдә Москванын «Советски композитор» нәшријјаты «Гара Гарајев» адлы 460 сәһифәлик санбаллы китаб бурахмышды. Һәмин кәзинти заманы мән бу китаб һагтында сөһбәт ачдым вә мүхтәлиф инчәсәнәт хадимләринин бөјүк бәстә-

карымыз һагтында фикирләри илә онлары таныш етдим.

Гара Гарајевин анадан олмасынын 60 иллијинә һәср едилән тәнтәнәли кечә 15 феврал 1978-чи илдә Чајковски адына Москва Дәвләт Консерваторијасынын Бөјүк салонунда кечирилди. Гарајевин бу бөјүк бајрам мәчлисиндә Бақыдан кәлмиш партија вә дәвләт хадимләри, танынмыш бәстәкарларымыз вә башга гонаглар иштирак едирдиләр. Гарајев өзү бу мәчлисдә иштирак етмирди, дејиләнә көрә о, хәстә иди. Бөјүк бәстәкар һагтында Ленин мұкафаты лауреаты, ССРИ халг артисти Дмитри Кабалевски данышды. Һәмин кечәјә мән Губкин адына Москва нефт кимјасы вә газ сәнајеси институтунун «Али ријазийат» кафедрасынын мүдири, көркәмли совет алими, профессор Мәчид Һүсејнзадә илә кәлмишдим. Дмитри Борисович чыхышында Гарајев јарадычылығынын әһәмијјәтиндән сөз ачды, онун әсәрләринин мусиги мәктәбләриндә тәдриси мәсәләләринә тохунду. Бу мәчлисдә Гарајевин бир сыра әсәрләри сәсләнди. Һәмин әсәрләрин мүвәффәгијјәтли ифасында танынмыш дирижорумуз, республикамызын халг артисти Рауф Абдуллајевин зәһмәти хүсусилә гејд едилмәлидир. Бәстәкарын өлмәз шаиримиз Сәмәд Вурғунун «Заманын бајрагдары» поемасы әсасында јаздығы ејниадлы кантата бизә чох көзәл тә'сир бағышлады. Мән дејәрдим ки, бу әсәр халг јарадычылығындан, халг мусигисиндән мәһарәтлә истифадә етмәнин көзәл нүмунәсидир.

56-489

Јери кәлмишкән, халг мусигиси вә бәстәкар проблеми һагтында бир нечә сөз демәк јеринә дүшәрди. Илк нөвбәдә гејд едәк ки, бу проблем бәшәридир, чүнки бу проблемлә демәк олар ки, бүтүн милләтләрин бәстәкарлары гаршылашырлар. Азәрбајҗанда исә бу проблем даһа мүһүм әһәмијјәт кәсб едир, чүнки бизим халг мусигимизин көкләри дәриндәдир. Гара Гарајевин бөјүк мүәллими Үзејир Һачыбәјов халг мусигисиндән истифадә етмәнин көзәл нүмунәләрини јаратмышдыр. Мәсәлән, о, «Аман нәнә» ады халг маһнысы әсасында Гызыл Ордуја һәср едилмиш марш бәстәләмишдир. Үзејир бәј һәмин маһныны марш ритминдә сәсләндирмиш вә орижинал әсәр јазмаға мүвәффәг олмушдур. Бәстәкар солмаз «Короғлу» операсында вә башга әсәрләриндә дә халг мусигисиндән кениш истифадә етмиш вә ритмик дәјишикликләр әсасында көзәл фрагментләр бәстәләмишдир. Ачығыны сөјләмәк лазымдыр ки, мусигидән хәбәрсизләр, һәтта бә'зи мусигичиләр дә Гарајевин әсәрләринин халг јарадычылығындан бәһрәләнмәдији һагтында фикирләр ирәли сүрүрләр. Белә фикирләр јанлышдыр вә онлара һеч вәһлә һагт гасандырмаг олмаз. Һәлә 1976-чы илин мај ајында Италијанын Пезаро шәһәриндә кечирилән итајјан вә совет мусигичиләринин икитәрәfli көрүшүндә етдији чыхышында Гарајев совет бәстәкарларынын халг мусигисиндән истифадә етмә проблеминә дәрүн јарадычылығында јанлыштылары һагда сөһбәт ачмыш вә ондарын белә истифадә заманы ситат мөғоһунә үстүнлүк вермә-



дикләрини көстөрмишдир. Халг мусигисиндөн истифадә едилмәси илә әлагәдар олан бу чүр фикирләрә Гарајевин башга мә'рузә вә јазыларында да раст кәлинир. Беләликлә дә, Гарајев халг мусигисиндөн истифадә етмәк јолларыны Јерин гатларындан нефтин чыхарылмасы үсуллары илә мүгајисә едирди. Гарајев јазырды: «Варланмаг еһтирасы илә адамлар үст гатларын сәрвәтини вәһшичәсинә чәкиб гуртардылар. Јухары гатлар касыблашанда нефти мүрәккәб гурғуларла чыхармаг лазым кәлди. Халг мусигисинин талеји дә буна бәнзәјир... Биз әлимиз алтында олан үст гатлары инсафсызчасына истисмар етмирикми?... Онун зәнкинлији үздә дејил, дүшүндүјүмүздән даһа дәриндәдир вә биз ораја енмәк үчүн лазыми техники васитәләрлә «силаһланмалыјыг.» Гарајев күчлү «техники васитәләрә» малик бәстәкар иди, бу да она халг мусигисинин «дәринликләриндән» истифадә етмәјә имкан верирди. «Једди көзәл» балетиндә сәсләнән мәшһур «Валс», онун јарадычылығында мәрһәлә тәшкил едән скрипка илә оркестр үчүн Консертиндә вә башга әсәрләриндә Гарајев һәмин идејаја садиг галдығыны бир даһа нүмајиш едирди. Чох тәәссүф ки, Азәрбајҗан бәстәкарлары ичәрисиндә халг мусигисиндән «Гарајев руһунда» истифадә етмәјәнләр дә тапылыр. Олар садәчә олага, халг мусигисини өз әсәрләринә лазыми ишләмәләр апармадан көчүрүләр. Бә'зи маһныларымыз муғам рәнкләринә сөз јазмагла гурашдырылыр ки, бу да чох ачыначаглы һалдыр.

Гарајевин гит'әләр бәстәкары адландырсаг, мәнчә һеч дә сәһв етмәрик. Онун «Вјетнам сүитасы»ны Асијада јашајан вјетнамлылар, «Албан рапсодијасы»ны, «Дон Кихот» вә башга филмләрә бәстәләдији көзәл мусигини Авропада јашајан албанлар вә испанлар, ирәлидә сөһбәт ачдығымыз «Илдырымлы јолларла» балетинә јаздығы мусигини Африкада вә Америкада јашајан рәнкли әһали, еләчә дә башга халпларын бу вә ја дикәр нүмајәндәләринин өз доғма мусигиләри кими гәбул етмәләри, мәкәр буна парлаг сүбут дејилдирми? Мараглы бурасыдыр ки, Гарајев јухарыца адлары чәкилән әсәрләриндә һеч дә һәмин халпларын мувафиг мусигисиндән демәк олар ки, ситатлар көтирмәмиш, онларын халг мусигисинин «дәринликләринә енмәклә» тәкмил әсәрләр јаратмаға мүвәффәг олмушдур.

Мә'лумдур ки, Америкада вә үмумијјәтлә Гәрбдә чаз мусигисинин инкишафына, онун тәблиғинә бөјүк дигтәт јетирилир. Бизим өлкәмиздә исә әввәлләр чаз мусигисинә јабанчы мүнәсибәт бәсләнирди. Гарајев чаз мусигисинин күчлү биличиси иди, өз әсәрләриндә бу мусигидән кениш истифадә едирди. Көркәмли совет бәстәкары, ССРИ халг артисти, Ленин мукафаты лауреаты Родион Шедрин 1963-чү илдә Гарајевлә бирликдә Америка Бирләшмиш Штатларында олмушдур. Родион Константинович јазыр: «Мәһз бу сәфәр заманы Гарајев мәни дә чазда чидди марагла тә'сирләндирди вә башга чохла мараг ојадычы



Гара Гарајев вә Роджон Шедриан. 1968.

амилләрлә јанашы, мән бир дә чазы XX әср ин-чәсәнәтинин мүһүм һадисәләриндән бири кими өзүм үчүн ашкар етдијимә көрә она борчлујам».

Гарајев дәрин савада, күчлү мәнтигә малик көркәмли мусигичи-алим иди. Академик Гара Гарајев мусигимизин бир сыра вачиб проблемләрини арашдырмыш, харичи мусигидә мөвчуд олан мүтәрәғти чәрәјанлары дүзкүн гий-мәтләндирмиш вә онлардан истифадә јоллары-ны нәзәри чәһәтдән әсасландырмышдыр. Бу мәсәләләрә даир онун мәркәзи мәтбуатда, хү-сусилә «Советскаја музыка» журналында вә башга нәзәри мәчмуәләрдә чохла елми мәгалә-ләри дәрч едилмиш, дәври мәтбуатда мусиги-нин актуал проблемләринә даир јазылары ве-рилмишдир. Мән Гара Гарајев гәдәр мәркәзи мәтбуатда елми әсәрләри, јазылары дәрч еди-лән башга Азәрбајчан алими танымырам.

Бүтүн бу кејфијјәтләр Гара Гарајевә јени јазылмыш мусиги әсәрләрини чох дүзкүн гий-мәтләндирмәјә имкан верирди. Бәстәкар Алек-сандра Пахмугова јазыр: «Мәнә онун башга бәстәкарларын әсәрләри һағындакы фикирлә-ри марағлыдыр, чүнки онун чох кәскин анали-тик дүјгусу вә сәрраст гиймәтләндирмә габиліј-јәти һәмкарларымын ишләрини мәним үчүн бирдән тамамилә ајры сәпкидә ачыр».

17 нојабр 1981-чи илдә Иттифағлар Евинин Сүтунлу салонунда даһи Азәрбајчан шаири Низами Кәнчәвинин анадан олмасынын 840 иллик јубилеји кечирилди. Мән һәмин кечәјә профессор Мәчид һүсејзадә илә бир-ликдә кетмишдим. Низами әсәрләринин

вурғуну олан Гара Гарајев һәмин кечәдә иштирак етмирдиди. Гејд етмәк лазымдыр ки, о илләр Гарајев чох тез-тез хәстәләнирдиди. Дурғунлуг дөврүнүн ачылары она да мөһкәм тә'сир етмишди. Бөјүк бәстәкар чүрбәчүр мөһдудийјәтләрә мә'руз галырды. Мүхтәлиф мә'мурлар тәрәфиндән тәшкил едилән вә бөјүк мөһәрәтлә һәјата кечирилән һәмин мөһдудийјәтләр онун сәһһәтинә һеч шүбһәсиз ки, јахшы тә'сир кәстәрә билмәзди. Јухарыда кәстәрилән кечәјә чохла адам топлашмышды. Фоједә танымыш совет јазычысы вә публисисти Маријетта Шакинјанын «Низами Кәнчәви - даһи Азәрбајчан шаиридир» адлы јени китабчасы әлдән-әлә кәзирди. Мән, үмумийјәтлә, һансы мөдәни тәдбирдә, театр тамашаларында иштирак едирәмсә, онун програмыны, билетини сахлајырам. Һәмин кечәнин програмына Гара Гарајевин бир әсәри дә дахил едилмәмишди. Бу, ән азы һагсызлыг иди. Гејд етмәк лазымдыр ки, Низами Кәнчәвинин әсәрләри һеч бир бәстәкарын јарадычылығында Гарајевин јарадычылығында олдуғу гәдәр өз мусиги тәчәссүмүнү тапмамышдыр. Гарајев Низами мотивләри әсасында өзүнүн «Лејли вә Мөчнун» симфоник поемасыны јазмышдыр. Еһтирас вә зиддийјәтләрин кәржин аккордларынын сәсләнмәсиндән сонра скрипкаларын дили илә тәәсүф вә гүссә долу накам мөһәббәтдән сөз ачан бу әсәрә кәрә Гарајев 1948-чи илдә икинчи дөфә ССРИ Дөвләт мұкафатына лајиг көрүлмүшдүр. Һәмин әсәр инди дунјанын бир сыра өлкәләринин

концерт салонларында мүвәффеғийјәтлә ифа едилер. Низаминин «Једди көзәл» поемасы әсасында јаздығы ејниадлы балет исә Гарајевә дунја шөһрәти кәтирмишдир. Бүтүн бунлара бахмајараг Гарајевин әсәри програма дахил едилмәмишди. Бу әдаләтсизлик тәнтәнәли кечәдә иштирак едән чохла тамашачыны нараһат едирди. Һәмин концерт заманы севимли мүғәннимиз, инди ССРИ халг артисти Фидан Гасымова Гара Гарајевин Пушкинин сөзләринә јаздығы «Мән сизи севирдим» романсыны ифа етди. Әлбәттә, Гарајев кими емоционал бир шәхсийјәтин һәмин концертин програмы илә таныш олмасы онун сәһһәтинин хејли писләшмәси үчүн кифәјәт иди.

1982-чи ил мај ајынын 16-да ахшам мәнә танымыш алим, москвалы һәмјерлимиз, профессор Сәид Әләскәров зәнк етди вә Гара Гарајевин вәфат етдијини билдирди. Сәһәриси күнү профессор Мөчид Һүсејзадә илә бирликдә Чајковски адына Москва Дөвләт Консерваториясынын Бөјүк салонуна доғру јолландыг. Сәһнәјә јахын јердә Гара Гарајевин чәназәси гојулмушду. Салонда чохла әскәр вар иди. Чох мә'јус олдум. Гарајев адамсыз кими көрүнүрдү. Көврәлдим. Москвада тәһсил алан азәрбајчанлыларын, тәләбә вә аспирантларын әксәрийјәти өз бөјүк бәстәкарынын өлүмүндән хәбәрсиз иди. Белә ачыначағлы вәзийјәт Азәрбајчанын Москвада јерләшән әлағәдар тәшкилатларынын фәалијјәтсизлији үзүндән јаранмышды. Салона Гара Гарајевин һәмкарлары, тәләбәләри вә дикәр јолдашлар

топлашмышдылар. Бунларын ичәрисиндә Алек-
сандра Пахмутова, Владимир Шаински,
республикамызын халг артистләри Мәгсуд
Мәммәдов вә Рәфигә Ахундова, танынмыш
бәстәкар вә пианочу Фирәнкиз Әлизадә вә
башгалары да вар иди. Матәм мәрәсиминдә бир
сыра јолдашлар чыхыш етдиләр. Москва Дөвләт
Консерваториясынын проректору, бәстәкарын
јахын досту, танынмыш рәссам Таһир Салаһов
вә башгалары Гара Гарајевин һәјат јолундан
данышдылар. Мәрасимдә кечмиш ССРИ
мәдәнијјәт назире П. Демичев дә иштирак
едирди. Матәм мәрәсими гуртардыгдан сонра
чәназәјә јахынлашдыг. Бәстәкар Хәјјам Мирзә-
задә илә табутун өнүнә кечдик. Мән табутун
сол тәрәфини чижимә гөјдум, Хәјјам мүүллим
исә онун сағ тәрәфиндә иди. Табуту икинчи
мәртәбәдән биринчи мәртәбәјә дүшүртдүк вә
һәјәтә чыхдыг. Һәјәтдә мәним гаршыма ССРИ
Бәстәкарлар Иттифагы идарә һәјәтинин сәдри
Тихон Хренников, Хәјјам мүүллимин гаршысы-
на исә Азәрбајчан Коммунист Партијасы
Мәркәзи Комитәсинин идеолокија үзрә о вахт-
кы катиби Һәсән Һәсәнов кечди. Һәјәтдә чәна-
зәни машина гөјдуг вә ону Внуково тәјјарә меј-
данына гәдәр јола салдыг. Тәјјарә мејданында
Һәсән Һәсәнов мәрәсимдә иштирак едәнләрә
миннәтдарлығыны билдирди. Бакыдан көндә-
рилмиш хүсуси тәјјарә Гарајевимизи Бакыја
апарды. Бу көрүш Гара Гарајевлә мәним икин-
чи көрүшүм-сон көрүшүм олду.

Москва Дөвләт Консерваториясыны
битирмәси мүнәсибәтилә Гара Гарајевә онун

даһи мүүллими Дмитри Шостакович хасијјәтна-
мә вермишди. Онун сон чүмләси беләдир:
«Гарајев - һеч шүбһәсиз ки, бөјүк кәләчәји
олан бәстәкар - практикдир». 1946-чы илдә
верилмиш һәмин хасијјәтнамәдән сонра хәјли
илләр кечди. Гарајев зирвәләр фәтһ етди.
Социалист Әмәји Гәһрәманы, ССРИ халг артис-
ти, Ленин мұкафаты лауреаты, ики дәфә ССРИ
Дөвләт мұкафаты лауреаты вә башга фәхри ад-
лара ләјиг көрүлдү. Әлчатмаз, демәк олар ки,
тәкраролунмаз зирвәләр! Гарајевин бәстәләдији
мусиги әсәрләри, нечә дејәрләр, рәфләрдә
јатыб галмады, танынмыш мусиги коллектив-
ләринин вә мәшһур сәнәткарларың ифасында
сәсләнди, онлара пак дүјүлар ашылады. Заман
Дмитри Шостаковичин бу даһијанә узагкөрән-
лијини бир даһа тәсдиг етди.

Артыг хәјли вахтдыр ки, Гара Гарајев
арамызда јохдур. Лакин онун јетиширдији
чохлу бәстәкарлар Азәрбајчан бәстәкарлыг
мәктәбинин мүүһм һиссәсини тәшкил едир, өз
јени - јени әсәрләри илә халгымызы себинди-
риләр. Гејд етмәк ләзимдыр ки, бөјүк бәстәка-
рымызын јетиширдији тәләбәләр арасында
республикамызын сәрһәдләриндән чох-чох
узагларда фәалијјәт кәстәрәнләри дә аз
дејилдир. Бу күн Гара Гарајевин јаратдыгы
бәстәкарлыг мәктәбинин нүмајәндәләринин
сәси демәк олар ки, дүнјанын бир чох
кушәләриндән кәлир.

Мән һәр дәфә өзүм - өзүмә суал верирәм:
Гара Гарајев јарадычылығынын һансы чәһәти
мәни өзүнә вурғун етмишдир? Чавабым һәмнишә

ејни олур: «Тәкмиллик». Онун, мусигинин бир сыра жанрларында бәстәләдији әсәрләри кими, бәстәкарлар иттифагынын гурултајлары вә ичласларында етдији чыхышлары да, мүһүм дәвләт әһәмијјәти кәсб едән тәдбирләрин кечирилмәси заманы мүасирлији әкс етдирән, проблеми кениш әһәтә етмәси вә дәрин мәзмуну илә фәргләнән мә'рузәләри дә, јарядычылығын дүзкүн истигамәтләндирилмәси илә әләгәдар јаздығы публисистик мәгаләләри дә, үмумијјәтлә мүхтәлиф мәсәләләрә һәср едилән јазылары да тәкмилдир. Мәним аләмимдә Гара Гарајев тәкмиллик рәмзи иди.

Јухарыда тәгдим едилән хатирә вә дүшүнчәләримиз Гара Гарајевин јахын досту, Азәрбајчан халг артисти, севимли бәстәкарымыз Тофиг Гулијевин сөзләри илә битирмәк истәјирәм: «Мән совет мусигисинин бир сыра габагчыл нүмајәндәләри илә достлуг мүнәсибәтләриндә олмушам вә сәмими гәлбдән дејә биләрәм ки, Гара Гарајев ерудисиясына вә һәтта профессионаллыг сәвијјәсинә кәрә дә онлардан хејли үстүн иди. Гарајевин бүтүн өлкәмизин мусиги аләминдә белә шәксиз нүфуза малик олмасы һеч дә тәсадүфи дејилдир».

ОНУН МУСИГИСИ

Әсримизин гүдрәтли сәнәткары, даһи Азәрбајчан бәстәкары Гара Гарајевин әзиз хатирәси халгымызын, дүнја мусигисевәрләринин гәлбиндә әбәди јашајацагдыр. Республикамызын бејнәлхалг әләгәләринин хејли кенишләндији бир дөврдә дә Г. Гарајевин зәнкин мусиги ирси онун доғма халгына, Вәтәнимизин харичи өлкәләрдә даһа јахшы танынмасына көзәл хидмәт едир. Дүнја мусиги мәдәнијјәтинин көркәмли нүмајәндәләри Г. Гарајевин адыны һәмишә бөјүк һөрмәтлә чәкир, онун јаратдығы сәнәт инчиләрини јүксәк гиймәтләндириләр. Мәсәлән, Америкада јашајан көркәмли виолончел чалан вә дирижор Мстислав Леополдович Ростропович мүсаһибәләринин бириндә Бақыда доғулдуғу вә бөјүдүјү илләри јада салмыш, Гара Гарајевлә көрүшләрини хатырламышдыр. Дүнјанын бир сыра танынмыш мусигичиләри дә Гара Гарајевин сәнәткарлығы, онун мусигисинин мүасирлији, бејнәлмиләлији вә јүксәк профессионаллығы барәдә чох дөјөрли фикирләр сөјләмишләр. Һәр ил Бақыда кечирилән «XX әср мусигиси» бејнәлхалг фестивалынын да Гара Гарајевин ады илә бағланмасы бәстәкарын бүтүн дүнјада дәрин мәнәббәтлә севилмәсинә көзәл мисалдыр.

Бунлары демәкдә мәгсәдим Гара Гарајевин әсәрләрини тәһлил етмәк, онун бөјүклүјү, даһилијини ачыб көстәрмәк дејилдир. Мусигишүнаслар, бәстәкарлар бу сәһәдә чох

иш көрмүш, ириһөчмли, мараглы әсәрләр жазмыш, Г.Гарајевин сәнәткарлыг хүсусијјәтләриндән кениш бәһс етмишләр. Бу сәтирләрин мүәллифи дә бөјүк бәстәкарымызын мусигиси вә јарадычылығы илә бағлы хатирә вә дүшүнчәләрини «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетиндә дәрч етдирмишдир...

Мәгсәдим Г.Гарајевин хатирәсинин әбәдиләшдирилмәсилә әлагәдар бә'зи мәсәләләр барәсиндә фикирләримиз әзиз охучуларымызла бөлүшдүрмәкдир.

Республикамызда белә бөјүк бәстәкарын хатирәсини әбәдиләшдирмәк сәһәсиндә көрүлмүш тәдбирләри гәнаәтбәхш сәјмаг олмаз. Она көрә дә 1990-чы илин ијун ајында Республика телевизијасынын «Далға» програмы илә верилмиш мүсаһибәмдә тәклиф етмишдир:

1.Бакы шәһәриндәки Опера вә Балет театрынын адыны дәјишдирәк, ону «Гара Гарајев адына Азәрбајчан Дөвләт Опера вә Балет театры» адландыраг;

2.Г.Гарајевин ушағлыг илләринин Бакынын Нефтчиләр проспекти һәндәвәриндә кечдијини нәзәрә алараг, һәммин проспекти ГАРА ГАРАЈЕВ ПРОСПЕКТИ, Сәккизинчи километр јашајыш сәһәсиндә сакинләри әсасән нефтчиләрдән ибарәт олан Гара Гарајев күчәсини исә НЕФТЧИЛӘР ПРОСПЕКТИ адландыраг;

3.Г.Гарајевин Бакыда абидәсини учалдаг. Тәәсүф ки, бу тәклифләр индијәдәк һәјата кечирилмәмишдир.

Сонунчу ики тәклифи әсасландырмаға зәннимчә һеч бир еһтијач јохдур. Биринчи тәклифи исә шәһ етмәји лазым билирәм.

Профессионал мусиги очағы олан Опера вә Балет театры бөјүк мүтәфәккир вә драматург Мирзә Фәтәли Ахундовун адыны дашыјыр. Мә'лумдур ки, М.Ф.Ахундов XIX әсрдә јашамышдыр. О вахтлар Азәрбајчанда профессионал мусиги, еләчә дә милли бәстәкарларымыз тәрәфиндән јазылан опера вә балет әсәрләримиз јаранмамышды. М.Ф.Ахундов да мусигичи олмамышдыр вә онун профессионал мусиги очағы олан Опера вә Балет театрына һеч бир дәхли јохдур. Лакин бу театра 1928-чи илдә М.Ф.Ахундовун адынын верилмәси фактына мүәјјән мә'нада һагт газандырмаг олар, чүнки инди јахшы таныдығымыз вә севдијимиз бәстәкарлар о вахтлар һәлә онлары шәһрәтләндирән әсәрләрини јазмамышдылар вә аз танынмышдылар. Бәс инди?

Соруша биләрләр: Опера вә Балет театрына бәстәкарын, мусигичинин адынын верилмәси Мирзә Фәтәли Ахундовун репетуасијасына, хатирәсинин әбәдиләшдирилмәси мәсәләләринә хәләл кәтирмәз ки? Гәтијјән !

Опера вә Балет театрынын лап јахынлығында зәнкин мәдәнијјәт очағы- М.Ф.Ахундов адына Республика китабханасы јерләшир. О, дүнјанын мүхтәлиф өлкәләринин китабханалары илә китаб мүбадиләси едир вә беләликлә дә, Мирзә Фәтәли Ахундовун ады, демәк олар ки, һәр күн дүнјанын бир сыра өлкәләрини кәзиб долашыр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, шәһәримиздә М.Ф.Ахундов адына Рус Дили вә Әдәбијјаты институту да вардыр ки, бу институту битирәнләр өлкәмизин мүхтәлиф јерләриндә фәалијјәт кәстәрирләр. Пајтахтымызда М.Ф.Ахундов адына бағ салынмыш, бөјүк драматургун абидәси учалдылмышдыр. Азәр-бајчан Јазычылар Бирлији М.Ф.Ахундов адына мүкафат тә'сис етмишдир.

Бүтүн бунлар кәстәрир ки, М.Ф.Ахундовун хатирәси республикамызда лајигинчә әбәдиләшдирилмишдир.

Республикамызда мусиги сәһәсиндә классикләр, танынмыш мусиги хадимләри јетишмишдир. Белә олан тәгдирдә Опера вә Балет театрына мәнз нәјә көрә Гара Гарајевин ады верилмәлидир?

ӘВВӘЛА, Гара Гарајев һәм опера вә һәм дә мөшһур балет әсәрләринин мүәллифидир. О, Азәрбајчан мусиги тарихиндә дүнјәви, классик мәнәда илк пешәкар бәстәкар олмушдур. Һәр шејдән әввәл гејд етмәк лазымдыр ки, классик бахымдан пешәкарлыг јалныз һәр һансы муғамын, халг маһнысынын вә ја рәгс мусигисинин симфоник оркестр үчүн ишләнилмәсини нәзәрдә тутмур. Дүнјәви бахымдан пешәкарлыг даһа кениш мәнәна дашыыр, үмумбөшәри һиссләр ашылајыр. Әлбәттә, һәмин анлајыша белә бахымын мүәјјән дүрүсләшдирмәләрә еһтијачы вардыр. Бунунла әлагәдар олараг, Гарајевин бөјүк мүәллими Үзејир Һачыбөјов һагтында бир нечә сөз демәк, онларын јарадычылыг

уғурларыны ваһид бахымдан тәсвир етмәк вә һәр ики көркәмли бәстәкарымызын мусиги инчәсәнәтинин инкишафындакы ролуна нәзәр салмаг јеринә дүшәрди. Үзејир Һачыбөјов вә Гара Гарајевин мусиги илә бағлы мүхтәлиф јазыларына дигтәт јетирдикдә, ајдын олур ки, мусигинин мөгсәди вә вәзифәләри, еләчә дә мусиги ән'әнәләри барәдә онларын мүлаһизәләри һәмәһәнк сәсләнир.

Үзејир бөјин јарадычылыгы демәк олар ки, бүтүнлүклә Азәрбајчан мүһитиндән нечә дејәрләр, гидаланмыш, она истинад етмишдир. Бир бәстәкар кими онун јарадычылыг фәалијјәтинин әсасыны, фикримизчә Азәрбајчан мусигиси ән'әнәләринә садиглик тәшкил едир. О, халг мусигимизин дәфинәсиндән азәрбајчанлыларын әсас күтләсинин анлаја биләчәји тәрздә истифадә етмишдир. Онун мусиги тәгдиматы ајдын баша дүшүлән вә асан дујуландыр. Мәнз бу сәбәбдән дә Үзејир бөјин мусигиси адамларын, хүсусилә дә азәрбајчанлыларын гәлбинә нүфуз едә билмишдир. О, демәк олар ки, халгымызын һәјатына, үмумијјәтлә, Азәрбајчан мүһитинә јад олан әсәрләр јазмамышдыр. Үзејир бөјин мусигинин монументал жанрлары сајылан симфонија, балет вә башга жанрлара мүрачиәт етмәмәси онун јашадыгы дөврүн гајғылары, чәтинликләри вә зиддијјәтләри илә изаһ едилә биләр. Үзејир бөј бир педагог кими азәрбајчанлыларын мусиги сәһәсиндә маарифләnmәси ишиндә дә мүһүм рол ојнамышдыр.



Гара Гарајев və бəстəкəр Агшин Өлизэдə. 1967.

Мə'лумдур ки, һәр бир мұәллимин ән күчлү кејфијјетләриндән бири онун бачарылыы, һәтта мұәллимини үстәләјә билән тәләбәләр јетишдирмәсидир. Бу сահәдә Үзејир бәјин фәалијјәти ән хош сөзләрә вә јүксәк гижмәтә лајигдир. Онун мусиги сահәсиндәки јарадычылыг уғурлары гырылмаз телләрлә Азәрбајчан халгы илә бағлыдыр. Бөјүк Низаминин сөзләринә јазылмыш «Севкили чанан» вә «Сәнсиз» романсларындан тутмуш, «Короғлу» операсына гәдәр јаздыгы бүтүн әсәрләриндә о, өз доғма халгыны тәрәннүм етмишдир. Она көрә дә Үзејир һачыбәјов бизим милли фәхримиздир, Азәрбајчан мусигисинин классикидир.

Гара Гарајев мусигинин, демәк олар ки, бүтүн монументал жанрларына мұрачиәт етмиш вә чох дәјәрли әсәрләр јазмышдыр. Гарајевин аудиторијасы кенишдир, онун мусигиси дүнјанын бир сыра өлкәләринин концерт салонларында сәсләнир, апышланыр. Мүхтәлиф гит'әләрин халгларынын әһвал-руһијјәсини, милли руһуну әкс етдирән «Албан рапсодијасы», «Вјетнам суитасы» вә «Дон Кихот» симфоник гравүрләри, еләчә дә «Једди көзәл», «Илдырымлы јолларла» балетләри онларын мұәллифинә үмүмдүнја шөһрәти газандырмышдыр. Гара Гарајев нәдән јазырса јазсын, мусигинин һансы жанрында чыхыш едирсә етсин, онун әсәрләринин һамысы һәм көзәл, һәм дә һејранедичидир. Тәәссүф һиссилә гејд едилмәлидир ки, Гарајевин бәстәләдији әсәрләрин бә'зиләри

азәрбајчанлы динләјичиләрин гәлбинә јол тапа билмәмишдир, чүнки онларын анлашыл-масы мусиги сәһәсиндә хүсуси һазырлыг төләб едир. Лакин Гара Гарајевин халгымызын руһуну охшајан, онун кениш күтләләри гәрәфиндән севилән әсәрләри чоһдур. Мәсәлән, «Хәзәр дәнизчиләри һаггында дастан» филминә бәстәләдији «Әмәкчи Бакы, ирәли» маршы мәним фикримчә, онун доғулдуғу Бакы шәһәринин һимни сајыла биләр.

Беләликлә дә, Гара Гарајев Азәрбајчан мусиги ән'әнәләринин, нечә дејәрләр, әсири олмамыш, онлары лазыми истигамәтә јөнәлтмәјә вә дүнја мусигиси илә говушдурмаға мүвәффәг олмушдур.

Азәрбајчан мусиги мэдәнијјәтинин тәкамүл просесиндә даһи бәстәкарларымыз Үзејир һачыбәјов вә Гара Гарајевин хидмәтләри һаггында ССРИ Бәстәкарлар Иттифагынын сәдри, Ленин мұкафаты лауреаты, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы, ССРИ халг артисти Тихон Хренников јазмышдыр: «Әкәр биз Үзејир һачыбәјову там әсасла Азәрбајчан милли мусигисинин атасы адландырырыгса, онун вариси олан Гара Гарајевин һәммин әсасла Совет Азәрбајчаньнын профессионал бәстәкарлыг мәктәбинин бајрагдары адландыра биләрик. Һеч дә тәсадүфи дејилдир ки, мәһз о, өз республикасынын мусигисини тәкчә Үмумиттифаг миғјасына дејил, һәтта дүнја миғјасына чыхарды, бејнәлхалг аләмдә кениш танынан илк Азәрбајчан бәстәкары олду».

ИКИНЧИСИ, Гара Гарајев Ленин мұкафаты лауреаты, ики дөфә ССРИ Дөвләт мұкафаты лауреаты, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы, ССРИ халг артисти вә башга фәхри ад вә мұкафатлара лајиг көрүлмүшдур. Белә јүксәк ад вә мұкафатларла Азәрбајчаньн һеч бир мусигичиси вә инчәсәнәт хадими тәлтиф едилмәмишдир. Г.Гарајев бүтүн мүвәффәгијјәтләрини доғма халгынын ады илә бағлајырды. О, јазырды: «Мәндән тез-тез сорушардылар: сиз чоһлу мұкафат вә фәргләнмәләрлә тәлтиф едилмишсиниз! Чавабым һәмишә ејни олур: бүтүн бу мұкафатлар мәндән чоһ, мәним халгыма мәхсусдур, о халга ки, мәни бөјүтмүш вә мән онун кичик бир һиссәсијәм».

ҮЧҮНЧҮСҮ, Гара Гарајев бәстәкарлыг, мусиги јарадычылығы вә үмумијјәтлә, инчәсәнәт сәһәсиндә чоһ бөјүк нүфуз саһиби олмушдур. О, әдәбијјат вә инчәсәнәт сәһәсиндә Ленин вә ССРИ Дөвләт мұкафатлары комитәсинин үзвү сечилмиш, ифачылыг сәнәти үзрә кечирилән чоһлу бејнәлхалг мұсабигәләрин нүфузлу мүнсифләр һеј'әтинин тәркибинә даһил едилмишди. Зәманәмизин бөјүк бәстәкары Дмитри Шостакович демишдир: «Гара Гарајев мәним ән чоһ севдијим бәстәкарлардандыр. Онун мусигисинин мүвәффәгијјәтинин сирри халг ән'әнәләринин, классик ирсин мусигинин ән мұасир формалары илә истә'дадла, парлаг сурәт-дә, јалныз она хас олан бирләшдирилмәсиндәдир».

ДӨРДҮНЧҮСҮ, Опера вә Балет театрымызын сәһнәсиндә дунјанын мүхтәлиф халгларына мәнсуб олан бәстәкарларынын жүксәк профессионаллыг вә мусиги тәфәккүрү илә сәчијјәләнән әсәрләри тамашаја гојулуур. Она көрә дә театр һәмин кејфијјәтләри илә фәргләнән, мусиги инчәсәнәти саһәсиндә кениш мә'луматлы бәстәкарын адыны дашымалдыр. Гара Гарајев мәнз белә бәстәкарлардандыр. Көркәмли сәнәткар мүасир мусигинин инчәликләринин төкчә Азәрбајчан бәстәкарлары ичәрисиндә дејил, һәм дә бүтүн совет бәстәкарлары арасында көзәл билличиси иди. Көркәмли совет бәстәкары, Социалист Әмәји Гәһрәманы, ССРИ халг артисти Родион Шедрин онун мусигиси һаггында өз тәәссүратыны белә ифадә етмишир: «Гарајевин, хүсусилә, мүасир мусиги инчәсәнәтинин бир сыра мүхтәлиф һадисәләринә бәләд олмасы мәнәдә һәлә о заман рәғбәт ојатды вә мәни валәһ етди».

НӘҤАЈӘТ, Гара Гарајевин Азәрбајчан халгы гаршысында хидмәтләри чох бөјүкдүр. Азәрбајчан Бәстәкарлар Иттифагынын сәдри, севимли бәстәкарымыз Тофиг Гулијев јазыр: «Һазырда Азәрбајчан Бәстәкарлар Иттифагынын үзвләринин јарысы Гара Гарајевин төләбәләриди, өзү дә бу һиссә даһа фәалдыр». Гарајевин төләбәләри, ССРИ халг артистләри Рауф Һачыјев, Мурад Кажлајев, Ариф Мәликов, республикамызын халг артистләри Васиф Адыкөзәлов, Хәјјам Мирзәзәдә, Агшин Әлизадә вә башгаларынын әсәрләри өлкә-

мизин сәрһәдләриндән хејли узагда да јахшы танынмышдыр. Опера театрынын сәһнәсиндә төкчә Гара Гарајевин дејил, онун төләбәләринин дә әсәрләри тамашаја гојулуур. Беләликлә дә, опера театрымыз сөзүн әсл мә'насында, нечә дејәрләр, Гара Гарајев вә онун төләбәләринин евидир.

Гара Гарајев бөјүк бәстәкар олмагла јанашы, һәм дә чох хејрхаһ инсан олмушдур. Сон илләр о, Москвада јашајырды. Гара Гарајевин Бакыја һәр кәлиши чохлу сајда төләбәләри вә онунла үнсијјәтдә олмаг сәадәтинә нәсиб олмуш адамлар үчүн бир нөв бајрам иди. Бәстәкарлар өз тәзә әсәрләрини она көстәрәр вә лазыми мәсләһәтләр алардылар. Бөјүк сәнәткарымызын дәјәрли мәсләһәтләриндән бәһрәләнән мусигичиләрин, инчәсәнәт хадимләринин сајы һеч дә аз олмамышдыр. Бу барәдә бәстәкар Ариф Мәликов јазыр: «Һәр дөфә бизим мусигимиз сәсләнәндә мән фикирләширәм, көрәсән Гара Әбүлфәз оғлу нә дејәрди, бизим мүвәффәгијјәтимизә нечә севинәр, уғурсузлуғумуза нечә ачыјарды. Чәтин дәгигәләрдә јанына кетмәк, мәсләһәт вә хејир-дуа алмаг үчүн мүдрик мүәллиминиз нечә дә чатышмыр».

Опера вә Балет театрына халгымызын гүдрәтли бәстәкары вә лајигли оғлу Гара Гарајевин адынын верилмәси, шүбһәсиз ки, онун коллективинин шөһрәтләнмәси ишинә хидмәт едәчәкдир.

ЖАРАДЫЧЫЛЫГ ВӘ ОНУН ИСТИГАМӘТЛӘНДИРИЛМӘСИ

Жарадычылык инсан фәалиятинин чох чәтин, һәм дә мәсул саһәләриндәндир. Бу ишин чәтинлији ондадыр ки, һәмин саһәдә мүнвәффәгиттә фәалият кәстәрмәк үчүн күчлү һазырлыға, еләчә дә хүсуси габилиятә малик олмаг лазымдыр. Неч шүбһәсиз ки, мүнвәффәгиттә, пешәкарлыгын олмагасы, о чүмләдән әмлә чалышмаг межлинин зәифлији бу саһәдә наилиятләргә газанмаг јолунда чидди әнкәлләр төрәдир. Жарадычылык инсаны һөрмәтләндирән, јашадан саһәдир, чүнки онун нәтичәләриндән кәләчәкдә дә истифадә едилә биләр. Она көрә дә бу, ағыр мәсулиятдир. Жарадычы адамын бөјүк уғурлар газанмасы үчүн жарадычылыгын дүзкүн истигамәтләндирилмәси амил чох мүнвәффәгиттә кәсб едир. Бу, илк нөвбәдә алимин, сәнәткарын ахтарышлар апардыгы саһәнин актуал проблемләри илә мәшғул олмасы, тәтбиг етдији тәдгигат методларынын вә ичра васитәләринин мүнвәффәгиттә, нәтичәләрин кәләчәкдә тушланмасы вә башга амилләрдән асылдыр. Онун лазыми истигамәтдә апарылмамасы жарадычы адама зијан кәтирир, жарадычылыгын касадлашдырыр вә чәмијәттә мөвгәјини зәифләдир. Һәмин амил жарадычылыгын мүнвәффәгиттә саһәләри үчүн неч дә ејни олмур.

Жарадычылыгын дүзкүн истигамәтләндирилмәси елми фәалиятдә хүсуси әһәмијәт

кәсб едир. Мүнвәффәгиттә саһәләрдә чалышан алимләрин сәјләринин мәгсәдә ујғун олараг мүнвәффәгиттә истигамәтләргә јөнәлдилмәси чох вахт бөјүк елми кәшфләргә едилмәси илә нәтичәләндир. Дөврүмүзүн мүнвәффәгиттә елми уғурларындан сајылан атом енерјиси, ракет техникасы, һесаблајычы техника саһәләриндә газанылмыш наилиятләргә мәнз мүнвәффәгиттә саһәләрдә чалышан алимләрин жарадычылыгын дүзкүн истигамәтләндирилмәси нәтичәсиндә мүнвәффәгиттә олмушдур. Бу мәсәлә илә әлағәдар олараг, бәзән хошакәлмәз һаллара дә тәсадүф едилди. Күчлү елми мәркәзләрдә, мәсәлән, Москвада, Кијевдә вә башга шәһәрләрдә көзәл елми мәктәб кечмиш чаван, истәдаллы алим өз әввәлки иш јеринә гајыдыр вә бәдхәл лабораторија мүдиринин рәһбәрлији алтында ишләмәјә башлајыр. Мүдир һәр вәһлә ону мүнвәффәгиттә истигамәтиндән јайындырмаға вә ја да елми әһәмијәт кәсб етмәјән перспективсиз мөвзуларла мәшғул олмаға мәчбур едир. Нәтичәдә габилиятли елми ишчинин сәјләри һәдәр кедир, елми жарадычылыгы чылызлашыр. Белә һаллар дөзүлмәздир вә онларын гаршысы вахтында алынмалдыр. Алимин әлдә етдији елми нәтичәләрин ири һәчмли әсәрләрдә, мәсәлән, монографияларда, мүнвәффәгиттә китабларда топланмасы, тәгдим едилмәси онун жарадычылык зәнкинлијини кәстәрән мүнвәффәгиттә амилдир. Әлбәттә, бурада мүнвәффәгиттә өзү төрәфиндән јазылмыш әсәр нәзәрдә тутулур, јаздырылмыш монографиялардан сәһбәт кетмир. Елми ишчинин јаздыгы әсәрә башгаларынын да гошул-

масына имкан вермәси онун җарадычылыгына зиҗан кәтирир. Она көрә дә әсл алим сүн'и мүштәрәкликдән имтина етмәҗи бачармалыдыр.

Республикамызда елми тәдгигатларын мәркәзи олан Елмләр Академиҗасынын институтларында җарадычылыгын сәмәрәли истигамәтләндирилмәси бахымындан нүмунә ола билән көркәмли алимләр һеч дә аз деҗил. Мәсәлән, танынмыш алим, академик Будаг Будаговун сон илләрдәки җарадычылыгы дигтәти хусузилә чәлб едир. О, Ермәнистанда азәрбаҗчанлыларын җашамыш олдуғу җерләрин кечмиш адлары барәдә, көркәмли чоғрафиҗашуна алим һәсән Әлиҗев һагтында гиҗмәтли китаблар җазмышдыр. Алимин “Тәбиәт вә поезиҗа” китабы хусузилә мараглыдыр. Һәмин китабда Азәрбаҗчан тәбиәтинин кезәл биличиси олан бу бөҗүк алим поезиҗанын инчәликләринә дә дәриндән бәләд олдуғуну нүмаҗиш етдирмишдыр. Будаг мүәллим бу китабда мин сәтирдән артыг ше'р нүмунәси арашдырмыш, Низами Кәнчәви, Нәби Хәзри, Мәммәд Араз, Муса Җағуб, Әли Кәрим вә башга шаирләримизин ше'рләри әсасында орижинал үмүмиләшдирмәләр апармаға мүвәффәг олмушдыр.

Мусигидә, поезиҗада, еләчә дә җарадычылыгын дикәр саһәләриндә җарадычы адамын фәәлиҗәтинин дүзкүн истигамәтләндирилмәси вачиб мәсәләдир. Бу амили нәзәрә алан даһи бәстәкарымыз Үзеҗир һачыбәјов, көркәмли шаирләримиз Сәмәд Вурғун, Сүлеҗман Рүстәм, Рәсул Рза вә башга сәнәткарларымыз санбаллы әсәрләр җаратмышлар. Јери кәлмишкән ону да

гејд етмәк лазымдыр ки, адамларын, хусузилә дә азәрбаҗчанлыларын гәлбләринин ән дәрин кушәләринә нүфуз етмәк бахымындан Үзеҗир бәҗ мусигиси вә Сәмәд Вурғун поезиҗасы һәмәһәнк сәсләнир, башга сөзлә десәк, Вурғун поезиҗасындан Үзеҗир бәҗ мусигисинин гоһусу кәлир. Лакин башга мусиги, башга поезиҗа да вар. Булар адлары чәкилән сәнәткарларымызын тәләбәләри вә давамчылары тәрәфиндән инкишаф етдирилмишдыр. Бу, Гара Гарајев мусигиси, Нәби Хәзри поезиҗасыдыр. Гарајев мусигиси вә Нәби поезиҗасы үчүн тәкмиллик, чиддилик вә бәшәрилик ән мүһүм сәчиҗәви чәһәтләрдир. Мүасир Азәрбаҗчан поезиҗасынын ән парлаг нүмајәндәләриндән олан Нәби Хәзри өз җарадычылыгыны усталыгга истигамәтләндирилмәҗи бачаран сәнәткарларымыздандыр. Нәби Хәзринин әсәрләриндән чоһ ајдын һисс олунур ки, о, бөҗүк шаиримиз Һүсәјн Чавидин дили илә десәк, «нәфсинә чәбр» етмәдән җазыр. Нәби Хәзринин сон заманлар җаздығы поема вә ше'рләри дигтәти хусузилә чәлб едир. Онун «Пејгәмбәр» әсәри һеч шүбһәсиз ки, севимли шаиримизин уғурларындан сајылмалыдыр. Бәшәри дуғулары ашылајан һәмин сафлыг һекајәтиндә шаир җазыр:

...Танры, үмәтими елмә говушдыр,
Һали ет дүнҗанын агибәтиндән.
Алимин бир алыг јухусу хошдыр,
Чаһилин он иллик ибаләтиндән.

Нәби Хәзри өз ярадычылыгында төкчө бу күнү дүшүнмүр, ону төсадүфи амилләрлө багламыр. Онун истинад етдији аләм күчлүдүр, заманын кешмөкешләринә угуриа таб кәтирәндир вә она көрә дә әбәдидир. Мәһз бу сәбәбдән дә Нәби Хәзри поезијасы һәмишә охунамаг, дишләниләмөк вә севиләчөкдир.

Даһи бәстәкарымыз Гара Гарајев өз ярадычылыгыны дүзкүн истигамәтләндирмәји мәһарәтлө бачаран сәнәткарларымыздан олмушдур вә бу саһәдә о, диқәр сәнәт адамларына нүмунә ола биләр. Гарајев мусиги әсәри јазмаг үчүн мөвзунун сечилмәси ишинә һәмишә мәс'улијјәт вә диғәтлө јанашмыш, бу саһәдә хүсуси габилијјәт нүмајиш етдирмишдир. О, әсасән классик сәнәткарларын әсәрләринә мусиги бәстәләмишдир ки, бу да јүксәк профессионаллыг тәләб едир. Һәмин сәнәткарлар ичәрисиндә Низами Кәнчәви хүсуси јер тутур. Низами ярадычылыгы һеч бир бәстәкарын әсәрләриндә Гарајевдә олдуғу гәдәр өз парлаг мусиги төчәссүмүнү тапмамышдыр. О, һәлә кәнч јашларындан Низаминин әсәрләринә мараг көстәрмишдир. 21 јашлы Гара севимли ханәндәмиз Чаббар Гарјағдынын Низаминин ше'рләри әсасында охудуғу үч төснифи симфоник оркестр үчүн ишләмишдир. Һәмин илләрдә о, Низаминин јубилеји илә әлагәдар олараг, шаирин «Лејли вә Мәчнун» поемасындан «Лејлинин өлүмү» һиссәсинин мәтни әсасында «Пајыз» ады лирик хор әсәрини јаратмышдыр. 29 јашлы Гарајев она бөјүк шөһрәт кәтирән «Лејли вә Мәчнун» симфоник

поемасыны јазмышдыр. 1952-чи илдә бөјүк бәстәкарымыз Низаминин «Једди көзәл» поемасынын мотивләри әсасында совет мусигисинин нүмунәви балет әсәрләриндән сајылан ејниадлы балети тамамламышдыр. Гарајевин Низами ярадычылыгына мүрачиәт етмәси төсадүфи характер дашыјырдымы? Хејр. Гарајев Низами ярадычылыгына бөјүк шаиримизә төкчө еһтирам әламәти олараг мүрачиәт етмәмишди. Бу ишдә ону чәлб едән әсас амил шаирин инсана дәрин һөрмәти төчәссүм етдирән фәлсәфи поезијасы олмушдур.

Гара Гарајев Пушкинин вә Анри Барбүсүн, франсыз драматургу Едмон Ростанын вә башга танынмыш сәнәткарларын ярадычылыгына да мүрачиәт етмиш вә мүвафиг – әсәрләр јаратмышдыр. Мән бу әсәрләрдән бири һаггында, јә'ни Гарајевин Едмон Ростанын «Сирано де Бержерак» драмынын мотивләри әсасында јаздығы вә Москва оперетта театрында тамашаја гојулан «Чынгын гасконијалы» мүзикли барәдә сөһбәт ачмаг истәјирәм. Мүхтәлиф мусиги жанрларындан вә мүрәккәб сүжетләрдән мәһарәтлө истифадә етмәклә јазылмыш бу санбаллы әсәр чох төәссүф олсун ки, ярадылмасындан тәхминән ијirmi илә јахын вахт кечмәсинә бахмајараг, индијәдәк Азәрбајчан театры сәһнәсиндә тамашаја гојула билмәмишдир. Әлбәттә, бунун үчүн күчлү, һәм дә хүсуси актјор ансамблы вә кениш мусиги имкашларына малик оркестр коллективни лазымдыр.



Таһир Салаһов. Бәстөкар Гара Гарајевин портрети. 1961.

Дәрин мәзmunлу, дүңјөви әһәмијјәт кәсб едән әсәрләри, жүксәк инсани кејфијјәтләри Гара Гарајевин һәлә онун сағлығында даһи кими танытмышдыр. Буну бәстөкары јахындан таныжанлар да е'тираф едирләр. Һәммин мәсәлә илә әлагәдар бир епизоду хатырлатмағ јеринә дүшәрди. Мә'лумдур ки, Гара Гарајевлә бөјүк түрк шаири Назим Һикмәт арасында мөһкәм достлуг вә јарадычылығ әлагәләри олмушдур. Гарајев онун бә'зи әсәрләринә мусиги бәстәләмишди. Назим Һикмәт дә бәстөкарымызын бир сыра тәнтәнәләриндә иштирак етмишдир. Мәсәлән, 1958-чи илдә Гара Гарајевин «Илдирымлы јолларла» балети Ленинград Опера вә Балет театрында тамашаја гојуларкән Назим Һикмәт мөһз һәммин тамашаја бахмағ мөгсәдилә Ленинград кетмиш вә әсәр һағғында өз тәәсүратларыны мөтбуатда кениш шәрһ етмишдир. Дејиләнә кәрә, бир дәфә Гара Гарајевлә Назим Һикмәт мүһүм бир тәдбирдә иштирак етмәк үчүн бирликдә концерт салонуна јолланырлар. Салона дахил олмаздан әввәл гапынын гаршысында «бујур, бујур» башланыр. Гарајев шаирә мүрачиәтлә:

-Назим әфәнди, бујурун, - дејир.

Назим Һикмәт чавабында:

-Хејр, өнчә сиз ичәри бујурмалысыныз, - дејә исрар едир.

Гарајев Назим Һикмәтин бөјүк шөхсијјәт олдуғуну, еләчә дә өзүнүн шаирдән 16 јаш кичик олмасыны нәзәрә аларағ, она мүрачиәтлә:

-Назим әфәнди, хаһиш едирәм, ичәри бујурун. Сиз бөјүксүнүз!

Назим Бикмәт:

- Өввәлчә даһиләр, сонра бөјүкләр, - дәрәк Гарајеви гучаглајыр вә ирәли бурахыр.

Тухарыда тәгдим едилән бу кичик эпизод Гара Гарајевин бөјүк нүфуза малик гүдрәтли сәнәтар олдугуну бир даһа сүбут едир.

Гарајев зәманәмизин нечә дәрәләр, «мусиги еһтијачларыны» чох јахшы дугурду. Она кәрә дә бәстәкарын јаратдығы бүтүн әсәрләр дөврүн тәләбләринә мүвафиг олдугундан демәк олар ки, һәмишә рәғбәтлә гаршыланмыш, динләјичиләрин, тамашачыларын зөвгүнү охшајан әсәрләр кими гәбул едилмишдир. Гејд етмәк ләзимдыр ки, бу амилләр јарадычы адамын сәнәтдә тутдугу јери, сәнәткарын мөвгејини мүәјјәнләшдирмәк ишиндә мүһүм рол ојнајыр. Бу күн бөјүк бәстәкарымызын әсәрләринин дүнјанын мүхтәлиф өлкәләриндәки концерт салонларында сәсләндирилмәси, театр сәһнәләриндә тамашаја гојулмасы онун өз јарадычылығынын дүзкүн истигамәтләндирилмәси сәјәсиндә мүмкүн олмушдур.

Јарадычылыг чәмијјәти инкишаф етдирән, ону ирәли апаран амилдир. Гара Гарајев вә ирәлидә адлары чәкилән елм, мәдәнијјәт вә инчәсәнәт хадимләримизин јаратдығы әсәрләр кениш тәблиғ едилмәли, онларын вә диқәр ләјигли сәнәткарларымызын јарадычылығынын ишыгландырылмасына хүсуси дигтәт јетирилмәлидир.

ГАРА ГАРАЈЕВ ВӘ БӘШӘРИ МУСИГИ

Республикамызын дәгиг елмләр сәһәсиндә чалышан алимләринин мусиги, инчәсәнәтлә бағлы мүлаһизәләри адәтән орижинал вә һәм дә чох марағлы олур. Бу бахымдан Азәрбајчан Елмләр Академијасы Кибернетика институтунун лабораторија мүдири, техника елмләри доктору, профессор Мәммәдкәрим Гулијевин елм вә инчәсәнәтлә әлағәдар јазыларыны хүсуси гејд етмәк истәјирәм. М. Гулијев просесләрин моделләшдирилмәси сәһәсиндә танынмыш алимләрдәндир. Онун монографиялары Бақы вә Москва шәһәрләриндә нәшр едилмиш, елми мәгаләләри дүнјанын бир чох өлкәләриндә инкилис, франсыз, маҷар, алман вә испан дилләриндә чап олунмушдур. Мәммәдкәрим мүәллим өлмәз бәстәкарымыз Гара Гарајевлә рабитәли ири һәчмли, дәрин мәзмунлу үч мәгалә јазмышдыр. Мән, бөјүк мәнунийјәтлә охучуларымызын дигтәтинә онун “Гара Гарајев вә бәшәри мусиги” адлы јени мәгаләсини тәгдим едирәм. Өз орижиналлығы илә фәргләнән бу мәгаләдә бәшәри мусиги аңлајышы ачыгланмыш, бәшәри бәстәкары сәчијәләндирән мүһүм чәһәтләр мүәјјәнләшдирилмиш вә Гара Гарајев мусигисинин дүнјәви әһәмијјәтиндән бәһс едилмишдир. Үмидварам

ки, бу мөгалә кениш охучу күтлөләри, еләчә дә мусигишүнаслар тәрәфиндән марагла гаршыла-начагдыр.

ТОФИГ ГУЛИЈЕВ

Азәрбајчан Бәстәкарлар Иттифагынын сәдри, республиканын халг артисти

Бәшәри мусиги дедикдә, адәтән, бүтүн дүңја халгларына мөхсус олан, онларын һәвәслә динләдији, севдији вә алгышладыгы, бир сөzlә, өзүнүнкү һесаб едә билдији мусиги нәзәрдә тутулур. Бәшәри мусиги әсәрләри јазмаг шәрәфи һәр бәстәкара нәсиб олмур вә мәһз бу сәбәбдән дә белә бәстәкарларын сајы бүтүн дүңјада һеч дә чох дејилдир. Кечмиш совет мусигисинин классики, даһи Азәрбајчан бәстәкары Гара Гарајев көнүлләри охшамага гадир олан мүхтәлиф әсәрләри илә халгымыза дүңја шөһрәти кәтирмишдир. Бу күн халгымызын күчлү тәзјилләрә, мүхтәлиф нөв иттиһамлара мө'руз галдыгы бир вахта торпагымызын дүңја шөһрәтли бәстәкарындан сөһбәт ачылмасынын хүсуси әһәмијјәти вардыр.

Г.Гарајевин мусиги мөдәнијјәтимиз гаршысындакы хидмәтләри мисилсиздир. О, өз республикасынын мусигисини тәкчә Үмүиттифаг миҗасына дејил, һәтта дүңја миҗасына чыхармыш, бејнәлхалг аләмдә кениш танынан илк Азәрбајчан бәстәкары олмушдур. Гара Гарајевин мусиги мөдәнијјәтимиз гаршысындакы хидмәтләри тәкчә бунунда

битмир. Бүкүнкү Азәрбајчан мусигисинин бәшәри бахымдан инкишаф етмәсиндә, мүасир Азәрбајчан бәстәкарлыг мәктәбинин форма-лашмасында онун хидмәтләри бөјүкдүр.

Алимләри әсасән харичи өлкәләрдә чап едилмиш елми мөгаләләр, монографијалар, тәк јазылмыш елми әсәрләр вә с. сәчијјәләндирир. Бу бахымдан мусиги јарадычылығы саһәсиндә дә бә'зи мүһүм чәһәтләр мүәјјәнләшдирилә биләр. Мәнә елә кәлир ки, һәмин мүһүм чәһәтләр кими опера, балет, симфонија, концерт вә јүнкүл мусигини кәстәрмәк олар. Гејд етмәк лазымдыр ки, һәмин мүһүм чәһәтләр Гара Гарајевин мусиги јарадычылығында өз әксини тапмышдыр. Әлбәттә, бир мөгаләдә кәстәрилән мүһүм чәһәтләрдән тәфсилаты илә бәһс етмәк мүмкүн дејилдир. Она көрә дә бурада һәмин чәһәтләрин бә'зи тәрәфләри һагында ғыса сөһбәт ачылачагдыр.

Гејд едилдији кими мусиги јарадычылығынын мүһүм жанрларындан бири операдыр. Гара Гарајев танынмыш бәстәкарымыз, республикамызын халг артисти Чөвдәт һачыјевлә бирликдә "Вәтән" операсыны јазмышдыр. Мән бу опера һагында кениш сөһбәт ачмаг истәмирәм. Лакин ону гејд етмәји лазым билирәм ки, опера илк дөфә 1945-чи илдә тамашаја гојулмуш, ону даһи бәстәкар Дмитри Шостакович тә'рифләмишдир. Дикәр тәрәфдән дә һәмин әсәрә көрә мүәллифләрә Дөвләт мұкафаты лауреаты ады верилмишдир. Сонралар Гара Гарајев опера жанрына бир даһа

мүрачиэт етмәмишдир. Бу бир чохларында төәссүф һисси доғурур. Бунунла әлагәдар оларағ, көркәмли рус дирижору Левкени Светланов бәстәкара мүрачиәтлә јазыр: “Гара Әбүлфәз оғлу, јени опера һағгында дүшүнмәјин вахты чатмамышдырмы? Сизин кими сәнәткарын чәтин, лакин тамашачылар тәрәфиндән чох севилән вә арзуланан бу жанра мүрачиәт етмәси чох вачиб иш оларды”.

Мусиги јарадычылығынын башга мүһүм жанры кими балет көстәрилә биләр. Гара Гарајев кечмиш Иттифагын күчлү балет бәстәкарларындан сајылырды. О, ики балет әсәринин мүәллифидир. Бунлардан бири онун 1952-чи илдә илк дәфә тамашаја гојулмуш вә даһи Низаминин ејни адлы поемасы әсасында јазылмыш “Једди көзәл” балети, дикәри исә “Илдырымлы јолларла” балетидир. Гејд етмәк лазымдыр ки, балет әсәринин мејдана чыхмасында мүхтәлиф тәрәфләрин хидмәти олмалыдыр. Башга сөзлә десәк, белә әсәрин мүвәффәгијјәтли алынмасы үчүн бәстәкар да, хореограф вә режиссор да, еләчә дә рәссам вә дирижор да хејли зәһмәт чәкмәли олулар. Һәммин мүтәхәссисләрин јекдил е’тирафына көрә бу балетләрин һәр икисиндә апарычы рол мусигијә мәхсусдур.

Бу јазыда Г.Гарајевин балет мусигисиндән кениш сөһбәт ачмағ фикриндә дејилик. Лакин ону гејд етмәк лазымдыр ки, адәтән балет әсәринин әсасыны нағыллар, әфсанәләр, тарихи һадисәләр тәшкил едир. Мәсәлән,

Әфрасијаб Бәдәлбәјлинин «Гыз галасы» балети шәһәримиздәки мөһтәшәм Гыз галасы илә бағлы әфсанә әсасында, Фикрәт Әмировун «Мин бир кечә» балети гәдим шәрг нағылларынын мотивләри әсасында јазылмышдыр. Тарихи һадисәләрин гәһрәманларыны тәрәннүм едән балет әсәрләри дә вардыр. Гара Гарајевин Чәнуби Африка јазычысы Питер Абраһамсын ејниадлы әсәри әсасында јаздығы вә илк дәфә 1958-чи илдә Санк-Петербургдакы Опера вә балет театрында тамашаја гојулдуғу «Илдырымлы јолларла» балети бу бахымдан фәргләнир. Һәммин фәрг әсасән ондан ибарәтдир ки, балетдәки һадисәләр мүасир дөврдә чәрәјан едир вә онун гәһрәманлары инди дә јашајыр.

Мусиги јарадычылығынын башга мүһүм жанры симфонијалдыр. Симфонизм Гара Гарајевин јарадычылығы үчүн чох сәчијјевидир вә мән дејәрдим ки, онун бәстәкарлығ сәнәтинин әсасыны тәшкил едир. Симфонизм Г. Гарајевин бүтүн бөјүк әсәрләриндә өз әксини тапмышдыр. Бу әсәрләр ичәрисиндә онун «Лејли вә Мәчнун» симфоник поемасыны, «Дон Кихот» симфоник гравүрләрини вә башга әсәрләрини көстәрмәк олар. Үмумијјәтлә, Гара Гарајев үч симфонијанын мүәллифидир. О, биринчи симфонијасыны 1941-1945-чи илләр мүһарибәсиндә вәтәнимизин азадлығы угрунда дејүшләрдә һәлак олмуш гәһрәманларын хатирәсинә һәср етмишдир. Симфонија 1944-чү илдә Тбилисидә кечирилән Загафгазија

мусиги декадасында сәсләнмиш вә мусигичиләр тәрәфиндән жүксәк гижмәтләндирилмишдир. Г.Гарајевин Икинчи симфонијасы да дөврүнүн актуал мәсәләләриндән бәһс едир. Мүһарибәдән сонра галмыш дағынтылар, онларын бәрпасы илә әләгәдар олараг, гаршыја чыхан чәтинликләрин арадан галдырылмасы ишиндә халгын түкәнмәз енержисинин тәрәннүмү бу симфонијада жүксәк профессионаллыгла өз әксини тапмышдыр.

Г.Гарајевин Үчүнчү симфонијасы өз мәзмуну вә мусиги дили илә онун әввәлки симфонијаларындан кәскин сурәтдә фәргләнир. Бу симфонија бәстәкарын јарадычылығында мәрһәлә характерли әсәр кими гижмәтләндирилир. Она көрә дә әсәр мусигичиләрин дигәтини чәлб етмиш вә бир сыра мүбаһисәләрә сәбәб олмушдур. Бу бахымдан Г.Гарајевин јарадычылығыны ики дөврә бөләнләр дә вар: Үчүнчү симфонијаја гәдәрки јарадычылыг дөврү вә Үчүнчү симфонијадан сонракы јарадычылыг дөврү.

Мараглыдыр ки, үчүнчү симфонијаны јазана гәдәр о, артыг танынмыш бәстәкар иди, бир сыра жүксәк фәхри адлара ләјиг көрүлмүшдү, башга сөзлә десәк, зирвәләр фәтһ етмишди. Демәли, бундан сонра бәстәкар сакит вә фираван һәјат сүрә биләрди. Лакин о, газандыгы мүһүм наилијјәтләрлә кифәјәтләнмәди, мусигидә јени јоллар ахтармаға башлады. Бүтүн бунлар Гара Гарајевин жүксәк јарадычы

потенциала малик сәнәткар олмасыны бир даһа сүбут едир.

Бәшәри бәстәкарлары характеризә едән амилләрдән бири дә концертдир. Бу бахымдан Скрипка илә оркестр үчүн концерт вә Фортепиано илә симфоник оркестр үчүн јазылмыш концертләр хүсуси әһәмијјәт кәсб едир.

Гара Гарајев өз әсәрләриндә скрипканын имканларындан кениш вә мәһарәтлә истифадә етмәји бачаран бәстәкарлардан бири олдуғуну дәфәләрлә сүбут етмишдир. Мәсәлән, динләјичиләрин хејли һиссәсинә јахшы таныш олан «Лејли вә Мәчнун» симфоник поемасында скрипкаларын дили илә накам мәһәббәтдән сөз ачан бәстәкар динләјичиләри тә'сирләндирир, онлары дүшүнмәјә вадар едир. Скрипканын имканларыны дәриндән дујан, башга бөјүк бәстәкарлары скрипка үчүн јаздыглары концертләрлә јахшы таныш олан вә онлары мәһарәтлә арашдырмағы бачаран Г. Гарајев өзү дә скрипка илә симфоник оркестр үчүн концерт бәстәләмиш вә ону зәманәмизин мәшһур скрипкачысы Леонид Когана һәср етмишдир. Һәмин әсәр илк дәфә Москвада Јевкени Светлановун дирижорлуғу илә Леонид Коганын ифасында сәсләнмишдир. Емоционалыгла интеллектин үзвү сурәтдә говушмасыны әкс етдирән вә милли мусиги гәјнагларындан усталыгла истифадә етмәнин көзәл нүмунәси олан бу әсәр чох күчлү тә'сир бағышлајыр вә танынмыш сәнәткарларынын е'тирафына көрә ифачыдан жүксәк сәнәткарлыг тәләб едир. Бу

барədə дунја шөһрətли скрипкачы Леонид Коган жазыр: «Əлбəттə, ифачыја бə'зи техники моментлəр үзəриндə чох ишлəмəк лазым кəлир... Лакин ритм вə рəнклəрин бу чəлбедичи ојнагылыгы илə үнсijjəтдən нечə дə зəвг алыр-сан».

Чох тəссүф ки, амансыз өлүм бəјүк бəстəкарымыза Фортепиано илə симфоник оркестр үчүн жаздыгы концертини, елчə дə Дəрдүнчү симфонијасыны бапа чатдырмага имкан вермəди. Лакин о, фортепиано үчүн дəрд мүстəгил дəфтəрдə топланмыш 24 прелүд бəстəлəмишдир ки, бунлар да кечмиш совет мусигисинин прелүд формасында жарадылмыш əсəрлəри ичəрисиндə јүксəк наилијjəтлəрдən сажылыр. Һər дəфтəрдəки прелүдлəр мүјjөн мə'нада мүстəгил сəслəнə билир. Јери кəлмишкən, гејд едəк ки, Азəрбајчан Дəвлəт Филармониясында Гара Гарајевин анадан олмасынын 75 илијинə һəср олунмуш јубилеј концертиндə танынмыш ифачы, республикамызын халг артисти Фəрһад Бəдəлбəјли бəстəкарын фортепиано үчүн прелүдлəриндən бир гисмини мəһарəтлə ифа етди.

Гара Гарајев јүнкүл мусиги сահəсиндə дə бир сыра кəзəл, јаддагалан əсəрлəр жазмышдыр. Мə'лумдур ки, јүнкүл мусиги динлəјичилəр тəрəфиндən јухарыда тəгдим едилən мүһүм чə-һəтлəрдən фəргли олараг, нисбəтən асан гаврана билир, мəзмун вə формасына кəрə садə олур. Рəгс, марш, маһны, сүита вə с. жанрлар јүнкүл мусигини тəшкил едир. Г.Гарајев балет-

лəриндə, кинофилмлəрə бəстəлəдији мусигисиндə, елчə дə башга жанрларда бəстəлəдији мусиги əсəрлəриндə чохлу, һəm дə кəзəл рəгс нүмунəлəри јаратмышдыр. Мəсəлən, «Илдырымлы јолларла» балетиндə «Китаралы гызларын рəгси», «Рəнклилəрин рəгси» вə башга рəгслəр өз ритмиклији вə чиддилији илə инсаны һəјрəтлəндирир.

Чиддилик Гара Гарајевин бүтүн жарадычылыгына хас олан кəјфијjəтдир. Бу амил һəтта онун əјлənчəли олмасы илə сəчиј-јəлənən јүнкүл мусиги сահəсиндə бəстəлəдији əсəрлəринə дə сирајəт етмишдир. Г.Гарајевин маһнылары бир о гəдəр дə чох дејилдир вə бу сəбəбдən дə ону маһны бəстəкары һесаб етмəк олмаз. Лакин о, маһны жаирында, да кəзəл əсəрлəр јаратмага мүвəффəг олмушдур. Бəстəкарын «Бир мəһəллəли ики оғлан», «Хəзəр дəнизчилəри һагында дастан» вə башга кинофилмлəрə бəстəлəдији мусигидə сəслən-дирилən маһнылар өз орижиналыгы илə фəрглənир.

Г.Гарајев һəm дə кəзəл маршларын мүəллифидир. Онун Хəзəр дəнизчилəри һагында мəшһур кинорежиссору Роман Карменин чəкдији филмдəки «Əмəкчи Бақы, ирəли» маршы бəстəкарын доғулдуғу Бақы шəһəринин һимни сажыла билəр. Бə'зən радио вə телевизија васитəсилə елə фикирлəр јажылыр ки, куја бəстəкарларымыз тəрəфиндən бир чох маршлар жазылса да, гəлəбəјə сəслəјən маршымыз һəлəлик јохдур. Бу фикрин əлбəттə,



Гара Гарајев вә Леонид Коган

дүрүстләшдирилмәјә еһтијачы вардыр. Мән 10 илдән артыг мүддәтдә Москвада јашамышам вә дөфәләрлә ән бөјүк тәнтәнәләрдә, мәсәлән, Тушино тәјјарә мејданында кечирилән авиасија бајрамларында Гара Гарајевин мәшһур марынын сәсләндирилмәсинин шаһиди олмушам.

Г.Гарајев јүнкүл мусигинин башга жанрларында да бәшәри әһәмијјәт кәсб едән орижинал вә һәм дә јадгагалан әсәрләр јаратмышдыр. Лакин, тәәссүф һисси илә гејд етмәк лазымдыр ки, даһи бәстәкарымызын мүасирлијә вә кәләчәјә тушланан дикәр жанрарда јаздыгы әсәрләр кими онун јүнкүл мусиги саһәсиндә бәстәләдији әсәрләри дә радио вә телевизија васитәсилә чох надир һалларда сәсләндирилир, дөври мөтбуат сәһифәләриндә, гәзетләрдә кифәјәт гәдәр ишыгландырылмыр. Әслиндә исә, мәһз белә әсәрләрин кениш тәблиг едилмәси динләјичиләрин мүасир мусигини гаврама габилјијәтини инкишаф етдирәр, бәшәри мусигини анламагда онлара көмәк едәрди.

Беләликлә дә, бәшәри бәстәкарлары сәчијјәләндирмәјә имкан верән мусиги јарадычылығынын опера, балет, симфонија, концерт, јүнкүл мусиги кими мүһүм чәһәтләри вә бунлара мүвафиг олараг Гара Гарајевин јарадычылыгындан бә'зи нүмунәләр тәгдим едилди. Гејд едәк ки, көстәрдијимиз мүһүм чәһәтләри өз јарадычылығында мүәјјән мә'нада дар вә

милли чөрчивөдә әкс етдирән һәр бәстәкар бәшәри саҗыла билмәз. Бәшәри бәстәкарын җаздығы әсәрләр бүтүн халгларга мөхсус олмалыдыр. Дүнҗанын бөҗүк бәстәкарларынын әксәриҗәтинин җарадычылығында көстөрилән мһүм чәһәтләр бәшәри бахымдан өз әксини тапмышдыр. Мәсәлән, мәһшүр Австриҗа бәстәкары Амадеҗ Мотсартын, даһи алман бәстәкары Лүдвиг Бетһовенин, бөҗүк рус бәстәкары Пјотр Чајковскинин вә башга бөҗүк бәстәкарлары җарадычылығында һәмин мһүм чәһәтләр даһа габарыг шәкилдә нәзәрә чарпыр.

Лакин бәшәри бәстәкар кими танынмаг үчүн көстөрилән мһүм чәһәтләрин һамысыны өз җарадычылығында әкс етдирмәк һеч дә вачиб деҗилдир. Белә һалларда бә'зән бир вә ја ики мһүм чәһәтин дүнҗәви әһәмиҗәт кәсб етмәси дә кифәҗәт едир. Мәсәлән, италҗан бәстәкары Чүзеппе Верди мәһз опералар мүәллифи кими бүтүн дүнҗада танынмышдыр. Отуза гәдәр опера мүәллифи олан Чүзеппе Вердинин бә'зи әсәрләринин, җә'ни «Риголетто» вә «Травиата» операларынын һәтта Азәрбајҗан сәһнәсиндә дә тамашаҗа гоҗулмасы онун бәшәри бәстәкар олдуғуну бир даһа тәсдиг едир. Башга мисал көстәрәк. Австриҗа бәстәкары Иоханн Штрауса җарадычылығынын әсасыны тәшкил едән јүнкүл мусигиси, хүсусилә дә валслары дүнҗа шөһрәти кәтирмишдир. Јери кәлмишкән ону да гејд едәк ки, танынмыш бәстәкарымыз, республикамызын халг артисти, үмуми сәвиҗә вә мәдәниҗәтинә көрә һәр бир халгын фәхри

саҗыла билән Тофиг Гулиҗеви дә онун јүнкүл мусигиси, көзәл маһнылары бүтүн дүнҗада танытмышдыр. Јалныз буну гејд етмәк кифәҗәтдир ки, бөҗүк мүғәнни, халгымызын фәхри Рәшид Бейбутов дүнҗанын бир чох өлкәсиндә гастрол сәфәрләриндә олмуш вә харичи өлкәләрдәки бүтүн чыхышларында севимли бәстәкарымызын маһныларыны охумушдур. Бу да бир һәгигәтдир ки, Рәшид Бейбутовун бир мүғәнни кими җеткинләшмәсиндә Тофиг Гулиҗевин маһнылары мһүм рол ојнамышдыр.

Е'тираф етмәк лазымдыр ки, индики дөврдә Г. Гарајев мусигисинин, хүсусилә бәстәкарын сон заманларда җаздығы әсәрләрин пәрәстишкарлары, онлары баһа — дүшә биләнләр вә арашдырмағы бачаранлар һеч дә чох деҗилдир. Бу амилдән суи-истифадә едәрәк, онун җарадычылығынын дүнҗәви әһәмиҗәтини азалтмаға чәһд көстәрәнләр дә тапылыр. Она көрә дә һәмин мәсәләләр бурада тәфсиләтә илә шәрһ едиләчәкдир.

Г. Гарајев җарадычылығына кениш динләҗичи аудиториҗасынын марағынын күчлү олмамасы илк нөвбәдә онун җаратдығы мусиги әсәрләринин јүксәк профессионаллығы илә әлагәдардыр. Дикәр тәрәфдән, бу мәсәлә бир дә “җарадычы адам вә тамашачы” кими һәҗати проблемлә бағлыдыр. Мә'лумдур ки, бә'зи җарадычы адамлар өз әсәрләрини тамашачынын зөвгүнү охшамаг истигамәтинә јөнәлтмәји әсас көтүрүрләр. Башга сөзлә десәк, белә һалларда он плана јүксәк сәнәткарлыгдан доған

төлөблөр дежил, төшөккүр газанмаг, алгышланмаг вә бу јолла да мөгсәдә чатмаг чәкилир. Мәсәлән, актјор сәһнәдә шит-шит һәрәкәтләр етмәклә, јүнкүл мәзмунлу интермедиялар данышмагла бә’зи тамашачылары “күлдүрүр”, өзү исә “таныныр” вә сонра да халг артисти адыны алыр. Тәснифләри мүстәгил маһны кими сәсләндирән вә беләликлә дә “өз маһнысыны” дилләр өзбәри едән бәстәкарлара да раст кәлмәк олур. Алим әлдә етдији кичик бир елми нәтичәни чохла јерләрдә чап етдирир, бу јолла мәгаләләринин сајыны артырыр вә беләликлә дә, јүксәк елми вә фәхри адлар алмага мүвәффәг олур. Идманда да белә мејлләрә тәсадүф едилер. Јә’гин ки, әсл идман јарышы наминә мејданчаја чыхмаг әвәзинә, азаркешин рәғбәтини газанмаг вә өз “артистизми” илә онларын дигәтини чәлб етмәји гаршысына мөгсәд гојан футболчулар да аз дејилдир. Әлбәттә, белә һаллар чәмијјәтин инкишафына мәнфи тә’сир кәстәрир, динләјичиләр вә тамашачыларын зөвгүнү корлајыр вә онларда белә јабанчы сәпкидә јарадылмыш әсәрләрә үстүнлүк вермәк һиссләрини тәрбијә едир. Бу ишдә радио вә телевизијанын “хидмәтләри” исә хүсуси гејд едилмәлидир. Мәсәлән, әввәлләр гүсурлары чох ајдын көрүнән вә кениш динләјичи күтләси тәрәфиндән севилмәјән мусиги әсәрләрини радио вә телевизија васитәсилә тез-тез сәсләндирмәклә, адамлары һәмин мусигијә “алышдырыр” вә



Гара Гарајев вә бәстәкар Фирәнкиз Әлизаде. Пезаро. 1976.

беләликлә дә, бу жарытмаз әсәрләри динләјичиләрә “севдирмәјә” наил олулар.

Г.Гарајев јаздығы бүтүн әсәрләрә јүксәк сәнәткарлыг бахымындан јанашмыш, онларын узун мүддәтли јашамасыны тә’мин етмәји нәзәрә алмыш вә үмумијјәтлә, инчәсәнәтин кәләчәјини дүшүнмүшдүр. Бәстәкары јахындан таныјанлар онун һәјатда мәрд инсан олдуғуну да гејд едирләр. Бу барәдә көркәмли бәстәкар Агшин Әлизадә јазыр: «Г. Гарајевин мәрд инсан олмасы һагда чох аз данышылыр вә јазылыр. Садәчә олараг, онун бөјүк мәтанәти јүксәк зијалылығы архасында һәмишә көрүнмүрдү. Мәһз бу кејфијјәт исте’дады тамамлајараг, инсаны улу едир». Бу мәрданәлик бәстәкарын јарадычылығына да сирајәт етмишдир.

Г.Гарајев көзәл билирди ки, онун јаратдығы бә’зи әсәрләр, ирәлидә гејд едилдији кими, мүбаһисәләр доғурачаг, динләјичиләр вә бир сыра һалларда исә һәтта ифачылар тәрәфиндән сојуг гаршыланачагдыр. Әлбәттә, Гарајев кими дүңја шөһрәтли бәстәкар белә вәзијјәти габагчадан дујмаја билмәзди. Тәбиидир ки, һәр бир јарадычы адам истәјир ки, ону баша дүшә билән вә онун сәнәтинә пәрәстиш едәнләрин сајы чох олсун. Лакин сәнәтдә әсл јенилик гәрарлашмыш зөвләри, мөвчуд нөгтеји-нәзәрләри габаглајыр, нечә дејәрләр, бир гәдәр узаға, кәләчәјә тушланыр. Һәмин јенилији, јалныз өзүнүн мөвчуд нөгтеји-нәзәриндән мүәјјән мә’нада имтина етмәји

бачаран, кәләчәјә бахан сәнәткарлар дуја биләрләр. Елә, бәстәкарын Үчүнчү симфонијасыны, Скрипка илә симфоник оркестр үчүн концертини вә сон заманлар јаздығы башга әсәрләрини гијмәтләндирәнләр дә мәһз беләләридир. Гәрарлашмыш зөвгүндән, мусиги илә бағлы мөвчуд дүңја көрүшүндән әл чәкмәји бачармајанлар јә’гин ки, һәмин јенилији гәбул едә билмәјәчәкләр. Она көрә дә әсл бөјүк сәнәткар сәнәтин кәләчәк инкишафы наминә өзүнүн бә’зи мүвәффәгијјәтләрини гурбан вермәлидир. Гара Гарајев мәһз белә сәнәткарлардан иди.

Мә’лумдур ки, һәр бир бәди әсәр бир дилдән башга дилә тәрчүмә олундугда өз мәзмунуну, маһијјәтини бу вәјја дикәр шәкилдә сахлајыр. Лакин мусигинин дили јохдур. О, һамы тәрәфиндән баша дүшүлә биләр. Бу бахымдан Гара Гарајевин мусигиси дүңјанын һарасында сәсләнирсә сәсләнсин, өз динләјичиләрини тапыр.

Бәс һансы амилләр Гара Гарајеви бәшәри бәстәкар кими танытмышдыр? Мәнә елә кәлир ки, бу бахымдан илк нөвбәдә, онун әсәрләринин бүтүн бәшәријјәтә мәхсус олмасы гејд едилмәлидир. Доғрудан да бөјүк сәнәткарымызын јарадычылығында бәшәри бәстәкарлары сәчијјәләнديرән ирәлидә көстәрдијимиз мүһүм чәһәтләрин һамысы өз әксини тапмышдыр. Бәстәкарын мусигиси мөвзу бахымындан дүңјанын, нечә дејәрләр, бүтүн кушәләрини әһатә едир. Мәсәлән, Һинд-

Чиндә јашајан халглар Г.Гарајевин «Вјетнам сүитасыны», «Једди көзөл» балетиндә сәсләнән рәгсләри, Европанын бир сыра халглары онун «Албан рапсодијасыны» вә «Дон Кихот» симфоник гравүрләрини, еләчә дә башга әсәрләрини өzlәринки һесаb етдији кими, Америкада вә Африкада јашајан халглар, о чүмләдән рәнкли әһали дә бәстәкарын «Илдырымлы јолларла» балетини вә башга мусиги әсәрләрини доғма сајыр. Башга сөzlә десәк, кениш јарадычылыг имканларына малик Г.Гарајевин мусиги әсәрләри ичәрисиндә түрк дилли халгларын, әрәб вә фарс дилли Шәрг аләминин, славјан халгларынын, инкилис дилли халгларын вә башгаларынын севә билдији вә өзүнүнкү һесаb етдији әсәрләр вардыр, даһа доғрусу, бөјүк бәстәкарымызын јарадычылығында демәк олар ки, һәр милләт өз доғма пајыны көрүр. Гәрибә бурасыдыр ки, бәстәкар һәмин әсәрләрини јарадаркән бир сыра халгларын милли мусигисини өјрәнсә дә, онлардан кениш истифадә етсә дә, ситатлар кәтирмәмишдир. Бу фикри бир сыра танынмыш мусигичиләр дә тәсдиг едир.

Гара Гарајевин бәшәри бәстәкар олдуғуну тәсдиг едән диқәр амил кими, онун мусигисинин бир сыра Бејнәлхалг мусиги фестивалларында сәсләндирилмәси көстәрилә биләр. Мәсәлән, бәстәкарын «Лејли вә Мәчнун» симфоник поемасы һәлә 1951-чи илдә Чехословакијада кечирилән ән'әнәви «Прага баһары» Бејнәлхалг мусиги фестивалында

сәсләнмиш вә мүвәффәгиләт газанмышдыр. Еләчә дә, 1960-чы илдә дөрдүнчү “Варшава пајызы” фестивалында Г.Гарајевин “Илдырымлы јолларла” балетинин көстәрилмәси һәмин бејнәлхалг тәдбирин ән вачиб һадисәләриндән олмушдур.

Нәһајәт, Гара Гарајевин бејнәлхалг нүфузлу јарадычы адам олдуғуну сүбүт едән амилләрдән бири дә одур ки, бәстәкарымыз бир сыра үмүмдүнја мусиги фестивалларынын, мүсабигәләринин мүнсифләр һеј'әтинин үзвү олмушдур. Мәсәлән, о дүнја мусиги ифачылары арасында ән габилләтлеләрини мүөјјән етмәк үчүн јарадылмыш чох нүфузлу Чајковски адына Бејнәлхалг мүсабигәнин мүнсифләр һеј'әтинин фәал үзвләриндән сајылырды. Бу бахымдан бәстәкарын кечмиш Совет Иттифагында әдәбијјат вә инчәсәнәт үзрә Ленин вә Дөвләт мүкафатлары комитәсинин дә сајылан үзвләриндән олдуғу гејд едилә биләр.

Ирәлидә Г. Гарајевин бәшәри бәстәкар, дүнјәви сәнәткар олмасы мәсәләләри ишыгландырылды. Гејд етмәк лазымдыр ки, инсани кејфијјәтләрин рәнкарәнклији бахымындан да, о, сечилән сәнәткарлардан иди. Гара Гарајев јүксәк интеллектә вә енциклопедик билијә малик олмасы илә фәргләнирди. Кибернетика вә астрофизика, еләчә дә фәлсәфә, ријазиләт, биокимја саһәсиндә газанылан сон налијјәтләрлә марагланан бәстәкар онлары дүзкүн гијмәтләндирир, һә-



Фөрөч Гарајев вә Гара Гарајев. 1970

мин наилијјәтләрә өз мүнәсибәтини билдирди. Ону мәһз белә кејфијјәтләринә көрә, мусиги нәзәријјәсини ишыгландырмаг сәһәсиндә чох нүфузлу мәтбуат органы сајылан вә Москвада нәшр едилән “Советскаја музыка” журналынын редаксия коллекијасынын үзвү сечмишдиләр. Бөјүк сәнәткарымызы јахындан таныјанларын јаздыларына көрә, онун интеллектуал бахым даирәси чох кениш иди.

Гара Гарајев кечмиш Иттифагын ән күчлү мусиги тәдрисчиләриндән сајылырды. Онун Үзејир Һачыбәјов адына Азәрбајҗан Дөвләт Консерваторијасында апардыгы ихтисас дәрсләри, тәләбәләринин јаздыгы кими, сон дәрәчә мараглы вә фәал кечәрди. Һәмин дәрсләрдә һәтта башга профессорларын тәләбәләри дә һәвәслә иштирак едәрдиләр. Синифдә санки бајрам әһвал-руһијјәси һөкм сүрәрди. Мүхтәлиф жанрларда мусиги бәстәләмәјин үсуллары, классик мусиги әсәрләринин тәһлили вә композисия бахымындан зәрури олан башга мәсәләләрлә јанашы, белә дәрсләрдә һәм дә мугам һагтында сөһбәтләр заманы бәстәкар, бир аналитик инчәлији илә мугамын интонасија вә структур бахымындан зәнкин имканларыны тәләбәләр үчүн ачыглајар, онлары бу бөјүк мусиги хәзинәсинин дәринликләриндән сәмәрәли сурәтдә истифадә етмәјә чағырарды. О, тәләбәләрин јарадычылығыны дүзкүн истигамәтләндирәр, јаздылары әсәрләри дегигијмәтләндирәр вә фајдалы мәсләһәтләр вә-

рәрди. Бунунла əлагəдар олараг, онун тəлəбə-
си, танынмыш бəстəкар Владимир Шаински
языр: “Композисижаны тəдрис етмə мəһарəти
мəнчə, һəкимлијə бəнзəјир. Гарајев исте’дадли
доктор кими, чохла тəлəбə əсəрлəрини динлə-
мəји, ани олараг һэр биринə диагноз гојмагы вə
ики кəлмə илə мусигини нечə “мүаличə”
етмəји баша салмагы, ону даһа јыгчам, даһа
кəзəл, даһа инандырычы етмəји бачарыр”. Гара
Гарајев чохла бəстəкар јетишдирмишдир. Онун
тəлəбəлəри Мурад Кажлајев, Ариф Мəликов,
Полад Бүлбүлөгү, Васиф Адыкəзəлов, Агшин
Əлизадə, Хəјјам Мирзəзадə, Фирəнкиз
Əлизадə вə башгалары бу күн мусиги мэдəниј-
јəтинин өн чəркəлəриндə инамла аддымлајыр.

Гара Гарајевин мусиги алəминдə күчлү
тəшкилатчы кими фəалијјəти дə дигəти чəлб
едир. О, даһи Үзејир Һачыбəјовун вəфатындан
сонра узун мүддət Азəрбајчан Бəстəкарлар
Иттифагына башчылыг етмишдир. О вахтлар
һəмин тəшкилатда мүəјјөн мə’нада консерва-
тизм һəкм сүрүрдү вə она кəрə дə гəрар-
лашмыш эн’өнəлəрдən һəтта нисбətən
узаглашма белə, асан иш дејилди. Лакин јени
сəдрин гајгылары бəјүк иди. О, башчылыг
етдији тəшкилаты өлкə мигјасына чыхармаг
үчүн Бəстəкарлар Иттифагынын үзвлəринин
сајыны артырмаг вə јени исте’дадли кадрлар -
бəстəкарлар вə мусигишүнаслар һазыламаг
һагында дүшүнүрдү. Республика бəстəкар-
ларынын гурултајында вə мусиги илə əлагəдар
ичласларда Гара Гарајевин дəрин мəзмунлу

мə’рузəлəрлə чыхыш етмəsi јə’гин ки,
чохлаынын јадындадыр. Бу мə’рузəлəрдə
мусиги имканларынын мүасир вəзијјəти,
мусиги илə багы һадисəлəрин дəрин тəһлили,
елəчə дə кəлəчəк перспективлəр һагында сəһ-
бəтлəр ачыларды. Мəһз Гара Гарајевин белə
фəалијјəти Азəрбајчан Бəстəкарлар
тəшкилатыны тəкчə кечмиш Совет Иттифа-
гында дејил, һəтта дүнја сəвијјəсиндə танытды.

Гара Гарајевин фəрди јарадычылыгына
мəс’улијјət илə јанашмасы, өзүнə вə башгала-
рына гаршы тəлəбкарлыгы вə һəм дə јүксəк
мэдəнијјətə малик олмасы она мусиги
алəминдə бəјүк һөрмət газандырмышдыр.

Бəјүк бəстəкарымыза хас олан кејфиј-
јəтлəрин бə’зилəри һагында ирəлидə сəһбət
ачылды. Е’тираф етмəк лазымдыр ки, бу гэдər
кəзəл инсани кејфијјəтлəрин бир адамда чəм-
лəшмəсинин өзү һадисəдир.

Гара Гарајев мусигимизин биллурлугунун
кешијиндə дуран, онун кəзəл эн’өнəлəрини
горујан, мүасир бахымы нəзэрə алмагла Азəр-
бајчан мусигисинин шəһрəтини бүтүн дүнјада
јајмаға чалышан хадимлəрдən иди. О өз
дəјэрли мəслəһəтлəри илə нечə-нечə мусиги
əсəрини јолуна гојмуш вə һəмишə кəрəкли
адам олмушдур.

Лакин тəəссүф һиссилə гејд етмəк
лазымдыр ки, дүнја шəһрəтли бəстəкарымыз
Гара Гарајевин хатирəсинин əбədилəнширил-
мəсилə əлагəдар республикамызда кəрүлмүш
тəдбирлəр неч дə гəнаəтбəхш дејилдир. Бу күн

инсанлары мубаризэжә сәсләјән, онлары инамла ирәлиләмәјә чагыран Гарајев мусигиси, ирәлидә гејд едилдији кими, радио вә телевизијамыз васитәсилә чох надир халларда сәсләндирилир. Г.Гарајевин вәфатындан он илдән артыг вахт кечмәсинә бахмајараг, Бақы шәһәриндә онун һејкәли һәлә дә учалдылмамышдыр. Нәһәјәт, бир мәсәлә үзәриндә даһа тәфсилаты илә дајанмаг јеринә дүшәрди. Бу да республикамызда даһи бәстәкарымызын адыны дашыјан нәзәрә чарпан мусиги очағынын олмасыдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, һәмин мәсәлә чохларыны нараһат едир. Сонунчу мәсәлә илә әлагәдар олараг, бу сәтирләрин мүәллифи телевизија вә дәври мәтбуат сәһифәләриндә чыхышлар етмиш вә ичтимаийјәтимизин дигәтини һәмин мәсәләјә чәлб етмишдир. Мәсәлән, 17 декабр 1991-чи ил тарихли “Молодјож Азербәјджана” гәзетиндә дәрч етдирдијимиз ири һәчмли мәгаләдә М.Ф.Ахундов адына Азербәјчан Дәвләт Опера вә Балет театрына Гара Гарајевин адынын верилмәси тәклиф едилмишдир. Һәмин тәклиф чох тутарлы дәлилләрлә вә өзү дә лазыми сәвијјәдә әсасландырылмышдыр. Мүәјјән вахтдан сонра һәмин театра Гара Гарајевин ады верилди вә бу хәбәр дәври мәтбуатда да, телевизија васитәсилә дә е’лан едилди. Лакин Опера вә Балет театрына Гара Гарајевин адынын верилмәси көрүнүр, бә’зиләринин үрәјинчә олмады. Бу чәһәтдән Ү.Һачыбәјовун евмузејинин бир груп ишчисинин “Сәһәр”

газетиндә дәрч етдирдији јазы чох сәчијјәвидир. Онлар, әкәр сәһв етмирәмсә, јазырдылар ки, һәмин театра Гара Гарајевин дејил, Үзејир Һачыбәјов вә онун гардашынын ады верилмәлидир. Өмрүнүн хејли һиссәсини јарадычылыгла бағлы арашдырмалара сәрф едән бу адамларын ики даһи бәстәкарымызы бир-биринә гаршы гојмасынын вә үмумијјәтлә, белә мөвге тутмасынын сәбәби ајдын дејилдир. Јә’гин ки, һәмин груп тәкчә гәзетдә јазы вермәклә кифәјәтләнмәди, башга мүвафиг тәшкилатлара дә мүрачиәт етди вә беләликлә дә, бу мәсәлә дајандырылды. Бу, Гара Гарајевин хатирәсинә гаршы әдаләтсизликдән башга бир шеј дејилдир. Һәмин фактла әлагәдар олараг, ашағыдакылары гејд етмәји лазым билирәм.

Ирәлидә гејд едилдији кими, Гара Гарајев һәм опера вә һәм дә, көркәмли дирижор Јевкени Светлановун јаздыгы кими, “дүнја стандартлары сәвијјәсинә гәдәр јүксәлән” балетләрин мүәллифидир. Дикәр тәрәфдән, о, кечмиш Совет Иттифагынын ән јүксәк вә фәхри адларына, јә’ни Ленин мұкафаты лауреаты, ики дөфә Дәвләт мұкафаты лаураты, Совет Иттифагынын халг артисти, Сосиалист Өмәји Гәһрәманы кими адлара лајиг көрүлмүшдүр. Е’тираф етмәк лазымдыр ки, белә мұкафат вә фәхри адларла Азербәјчанын һеч бир мусигичиси вә инчәсәнәт хадими тәлтиф едилмәмишдир. Бурада гејд едилмәлидир ки, Опера вә Балет театрынын сәһнәсиндә

дүңжанын мүхтәлиф халгларына мәнсуб олан бәстәкарларын жүксәк профессионаллыг вә мусиги тәфәккүрү илә сәчијјәләнән әсәрләри тамапаја гојулур. Она көрә дә театр һәмин кејфијјәтләри илә фәргләнән, мусиги инчәсәнәти саһәсиндә кениш мә'луматы олан бәстәкарын адыны дашымалыдыр. Гара Гарајев мәһз белә бәстәкарлардандыр. О, һәм дә мусиги јарадычылығы вә үмумијјәтлә, инчәсәнәт саһәсиндә чох бөјүк нүфуз саһиби олмушдур. Буну, ирәлидә гејд едилдији кими, бәстәкарын чох нүфузлу Бејнәлхалг мусиги мүсабиғәләринин, фестивалларынын мүнсифләр һеј'әтинә сечилмәси тәсдиг едир. Нәһәјәт, Гара Гарајевин халгымыз гаршысында хидмәтләри чох бөјүкдүр. О, узун мүддәт Азәрбајчан Бәстәкарлар Иттифагынын башчысы олмуш, мусигимизин инкишафы үчүн күчлү сә'ј көстәрмиш вә 70-дән артыг танынмыш бәстәкар јетишдирмишдир.

Бүтүн бунлары нәзәрә алараг, Опера вә Балет театрына даһи бәстәкар Гара Гарајевин ады верилмәлидир. Бу, һәмин театрын шөһрәтләнмәси ишинә дә хидмәт едәр.

Мусигинин демәк олар ки, бүтүн жанрларында бәшәри бахымдан нәзәрә чарпан из бурахан даһи бәстәкарымыз Гара Гарајев дүңја мусиги мәдәнијјәтиндә бир зирвәдир. Бу зирвәнин һүндүрлүјү нә гәдәрдир вә о, мүвафиг зирвәләрлә нечә мүгајисә едилә биләр? Буну кәләчәк тәдгигатлар мүәјјәнләндирә биләр. Лакин индики дөврдә ону гејд етмәк кифајәт-

дир ки, һәмин зирвә ичтимаи һәјәтдә ачыг сәма вә ја да тутгун һава олдугда белә, лап узаглардан, өзү дә чох ајдын көрүнүр, бир мајаг кими, мусиги бәстәләмәк, үмумијјәтлә мусиги саһәсиндә фәалијјәт көстәрәнләрин јарадычылығынын дүзкүн истигамәтләндирилмәсинә көмәк едир, адамлары һәјәти һәгигәтләри дәриндән дәрк етмәк үчүн дүшүнмәјә вадар едән әһвал-руһијјә јарадыр.

Илләр кечәчәк, лакин халгымыз өзүнүн бөјүк бәстәкар оғлунун хидмәтләрини һеч вахт јалдан чыхармајачагдыр. Һәр дөфә онун мусигиси сәсләнәндә, инди олдугу кими, адамлар ифтихар һисси кечирәчәкләр.

Мән даһи бәстәкарымыз Гара Гарајев һагында јаздығым бу әсәри халг шаиримиз Сүләјман Рүстәмин ашағыдакы көзәл мисралары илә битирмәк истәјирәм:

Дөндү шөһрәтинлә гәлбимиз даға,
Чанлы шаһидијик зәфәрләринин.
Өзүн говушсан да бу күн торпаға,
Һәјәты сонсуздур әсәрләринин.

Әдәбијјат

1. Кара Караев. Сборник. Изд. «Советский композитор». М., 1978, 462 с.
2. Слово о Кара Караеве. Сборник. Изд. «Язычы», Баку, 1988, 232 с.
3. Гулијев М.А. Гара Гарајев һагтында. «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети, 18.05.90, № 18, с.2 (20 макина вәрәги).
4. Гулијев М.А. Гара Гарајев вә бәшәри мусиги. «Халг гәзети», 04.02.94, № 6, с.2 (8 м. в.)
5. Гулиев М.А. Гордость народа. Газета «Молодёжь Азербайджана», 17.10.91, №144, с. 3 (10 м.п.)
6. Гулијев М.А. Онун мусигиси. «Далға» гәзети, 16.10.91, № 41, с.4 (9 м. в.)
7. Гулијев М.А. Гара Гарајев вә бәшәри мусиги. «Милләт» гәзети, 03.02.96, №13, с.6 (8 м.в.); 06.02.96, № 14, с.7 (9 м.в.)
8. Гулијев М.А. Јарадычылыг вә онун истигамәтләндирилмәси. «Халг гәзети», 22.10.96, № 204, с.5 (8 м. в.)
9. Вагиф Ибраһимоғлу. Техника елмләри доктору вә бәшәри мусиги. «Press Fakt» гәзети, 16.02.96, № 7, с.5 (3 м. в.)

Мүндәричат

	сәһ.
1. Өн сөз.....	3
2. Гара Гарајев һагтында	6
3. Онун мусигиси	27
4. Јарадычылыг вә онун истигамәтләндирилмәси	38
5. Гара Гарајев вә бәшәри мусиги	47
6. Әдәбијјат	74

проф. Гулиев М.А. Его музыка.
Баку, 1997. 76 стр.

Книга посвящена жизни и творчеству выдающегося деятеля культуры, великого композитора Кара Караева. В ней рассмотрены вопросы о мировом значении его музыки, заслугах композитора перед народом, а также изложены суждения по увековечиванию памяти Кара Караева.

Книга рассчитана для широкого круга читателей.

Китаб компүтердә жығылмышдыр. Тиражы 1 500.
Гијмети мугавилә илә

1997

986

794